

पंख

अंक २६ | जून २०१८

स्वकेन्द्रीथी समकेन्द्री
विश्व तरङ्गनी उडान

ये लोग जा के कटी बोगियों में बैठ गए
समय को रेल की पटरी के साथ चलने दिया
- अज़हर फ़राग

<http://www.facebook.com/pankhmagazine>

સંપાદકની કલમે

યાજ્ઞિક વધાસિયા

**ए गम-ए-जिंदगी न हो नाराज
मुज को आदत है मुस्कराने की
- अब्दुल हमीद अंदम**

હું આ લખું છું ત્યારે ગુજરાતમાં અમુક અમુક જગ્યાએ વરસાદ પડી ગયો છે; બધાના ઘરમાં કેરીઓનો આ વર્ષનો લગભગ છેલ્લો સ્ટોક આવી ગયો છે; રાહુલ ગાંધીએ કોકાકોલા-મેકડોનાલ્ડ પર કમેન્ટ કરી દીધી છે; એકબાજુ બીજેપીના નેતાઓને માઓવાદી તરફથી ધમકીભર્યા પત્રો મળ્યા હોવાની બાતમી છે, ને બીજીબાજુ અટલજીની તબિયત નાદુરસ્ત છે.

લીટરેચર ફેસ્ટીવલ સેલીબ્રેટ કરવાના ગુજરાતમાં ચાલુ થયેલા એક કેઝના ભાગરૂપે રાજકોટમાં 'સૌરાષ્ટ્ર લીટરેચર ફેસ્ટીવલ' શરૂ થઈ ગયો છે; FIFA વર્લ્ડકપ ૨૦૧૮ ચાલુ થવાની તૈયારી છે; અમેરિકા અને ઉત્તર કોરિયા વચ્ચે સંધિ થઈ ગઈ છે; 'સૈરાટ'ની હિન્દી રીમેક 'ધડક'નું ટ્રેઇલર લોન્ચ થઈ ગયું છે અને એને આડે હાથ ઉપાડી લેવામાં આવ્યું છે.

બસ.. 'પંખ'નો ઓગણત્રીસમો અંક આપના હાથમાં છે. ફ્રન્ટકવરમાં જે ફોટો છે, એ સાબરમતી રેલ્વે સ્ટેશન ખાતે મિત્ર પવન પટેલ દ્વારા લેવામાં આવ્યો છે. બેકકવરમાં જે ફોટો છે, મિત્ર અર્પિત કાસ્તાએ લીધેલો છે.

ટપકું

હું મારા દુશ્મનોનો નાશ કરી નાખું છું, જ્યારે હું એમને મિત્ર બનાવી નાખું છું.

- અબ્રાહમ લિંકન

'અસ્પર્શ્ય'માં તમને દરિયો થઈને દરિયાને મળી શકશો; 'Catalyst'માં તમે જીવનમાં ખુશીઓ શોધવાને રસ્તો શોધી શકશો અને વિરલ જોશી તમને પ્લાસ્ટિક અને પર્યાવરણ વિષે રસભર માહિતી આપશે.

'Multiverse'માં ડાર્ક એનર્જી અને ડાર્ક મેટર વિષે અને 'પેરિસ્કોપ'માં વિદેશ જઈને વસતા 'મૂળ' ભારતીયો પર કડકતો-ભડકતો લેખ વાંચવા મળશે; 'ખુલ્લા દ્વાર'માં 'ફરવા' જવાના દેખાડા પર ચાબખા પડતા દેખાશે; તો 'ઝિંદગી.com'માં એક મસ્ત ટૂંકીવાર્તા માણવા મળશે.

'ટેકવેરિયા'માં મિનિમલિઝમનો એક નવી જીવનશૈલી તરીકે પરિચય કેળવી શકશો અને દર્શિલ તમને મિસકોલ પર હ્યુમર કરતો દેખાશે.

'તમને મળ્યાનું યાદ'માં ડૉ વિવેક મનહર ટેલરની 'એક વેશ્યાની ગઝલ'નો આસ્વાદ લેવા મળશે અને 'લ્યો.. લખાઈ ગઈ કવિતા'માં તમે મળી શકશો હિમલ પંડ્યા અને અક્ષય દવેની કવિતાઓને.

ટેકવેરિયા

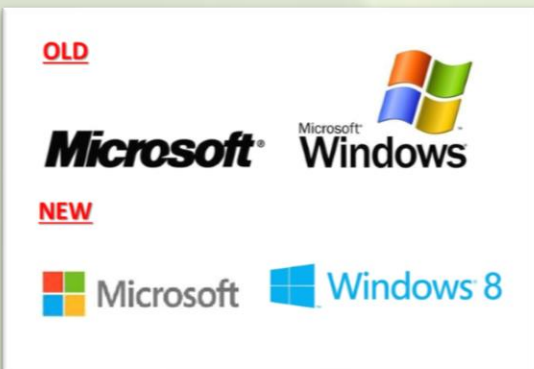
સ્પર્શ હાર્ડિક

મિનિમલિઝમ / સરળ-સચોટ-સુંદર / નવી જીવનશૈલી

૨૦૧૫માં ગૂગલે, તો છેક ૨૦૧૨માં જ માઇક્રોસોફ્ટે પોતાનો લોગો બદલી નાખ્યો હતો. નીચે બંને ટેક-જાયન્ટ કંપનીઓનાં નવા અને જૂના લોગો જૂઓ. ટીવી, ટેલિફોન, રેડિયો, ઘડિયાળ, કેમેરા ઇત્યાદિ જેવી વર્ષો પહેલાની ઇલેક્ટ્રોનિક્સ પ્રોડક્ટને આજના યુગની પ્રોડક્ટ સાથે સરખાવો. (અલબત્ત આ દરેક ચીજો આજે સારી ગુણવત્તાના સ્માર્ટફોનમાં આરામથી સમાઈ ગઈ છે!) એક વાત આંખે ઊડીને વળગશે કે મોડર્ન એજમાં ટેકનોલોજીની ઉત્ક્રાંતિ સાથે પ્રોડક્ટની ડિઝાઇનમાં પણ આમૂલ પરિવર્તન આવ્યું છે. વસ્તુઓ ફક્ત કાર્ય કરવાની બાબતે જ સ્માર્ટ નથી બની. એમનાં 'લૂક એન્ડ ફીલ' પણ સુંદર, સરળ અને પ્રભાવી બન્યાં છે. આ પરિવર્તનને ઓળખ આપવા માટે એક શબ્દ વપરાય છે, 'મિનિમલિઝમ'.

૧૯૬૦ના દશકમાં ચિત્રકળા અને શિલ્પકળામાં ન્યૂ-યોર્કમાંથી ઊઠેલી આ લહેરખી આજે

ફોટોગ્રાફી, સંગીત, ભાષાશાસ્ત્ર, આર્કિટેક્ચર, ઇન્ટિરિઅર, ડિઝાઇનિંગથી લઈને જીવનશૈલી સુધી વિશ્વભરમાં દરેક ક્ષેત્રને પ્રભાવિત કરી ચૂકી છે. કળા ક્ષેત્રે મિનિમલિઝમનો સરળ અર્થ છે, દરેક નકામી બાબતો રદ કરીને ઓછા ઘટકોના ઉપયોગથી શક્ય એટલી પ્રભાવી રીતે કૃતિનો અર્ક રજૂ કરવો. કળાનાં ક્ષેત્રમાં પાંગરેલી મિનિમલિઝમ ચળવળને એ પછીના દશકોમાં નવ-વિકસિત ઇલેક્ટ્રોનિક સાધનોનાં બજારે અને જાહેરાતનાં માધ્યમોએ આગળ ધપાવી. પ્રોડક્ટની કાર્યક્ષમતા અને ગુણવત્તા સાથે એમનો દેખાવ, કદ અને સુંદરતાનું પણ સમાન ધ્યાન રાખવામાં આવ્યું. 'લેસ ઇઝ મોર' ડિઝાઇનિંગ ક્ષેત્રનું નવું સૂત્ર બનવા લાગ્યું. એપલ આઇપોડની ડિઝાઇન અને ગૂગલની દરેક ઓનલાઇન સર્વિસનાં ઇન્ટરફેસ આનું શ્રેષ્ઠ ઉદાહરણ છે.

જો કે, મિનિમલિઝમ એટલે ફક્ત સરળતા જ નહીં. દરેક સિમ્પલ આર્ટ મિનિમલિસ્ટિક ન ગણી શકાય. આ સમસ્યા ટાળવા માટે ઘણા કળા-નિષ્ણાંતો જે-તે કૃતિ પાછળનો હેતુ અને તેની જરૂરિયાતને પણ સમજવા આવશ્યક ગણે છે. બજારવાદની અસર મિનિમલિઝમ શૈલીને એનાં મૂળ ઉદ્દેશથી ઘણે દૂર લઈ આવી છે અને મિનિમલિઝમનાં નામે પ્રગટ થતી સેંકડો અભિવ્યક્તિઓ 'સિમ્પ્લિસિટી'ની વધારે નજીક સરવા લાગી છે, જ્યાં દરેક બાબત પાછળ ગ્રાહક કે દૃષ્ટાની સુવિધાઓ અને લોકભોગ્યતા પહેલા જોવામાં આવે છે.

મિનિમલિઝમનો મૂળ ઉદ્દેશ દૃષ્ટા/વપરાશકર્તાના દિમાગ પર ઓછા ઘટકો અને ખાલી અવકાશ વડે એક તીવ્ર અસર જન્માવવાનો છે. ચંચળ મનમાં ઘણું બધું એક જ સમયે ચાલતું રહે છે. એ દરેક પ્રક્રિયાનાં ઘોંઘાટમાં એક શાંત અને મધુર સંગીત પ્રસરાવીને કળાકૃતિ કે પ્રોડક્ટ જે કોઈ મૂળભૂત વિચાર સાથે રજૂ કરવામાં આવી છે, મિનિમલિઝમનો ઉદ્દેશ એ વિચારને પામવામાં મદદ કરવાનો છે. 'સિમ્પ્લિસિટી' એટલે સરળ અને ઊંડાણ વગરનું; જ્યારે 'મિનિમલિઝમ' એટલે સરળ, શુદ્ધ, લાવણ્યસભર અને ગહન.

અહીં ઝેન ફિલોસોફિનાં સંદર્ભે પણ વાત સમજી શકાય. ઘણે અંશે અન્ય કળા-શૈલીઓ જ્યાં કૃતિનાં અર્કને ગૂઢ અને વિસ્મયભર્યા સ્તર નીચે ઢાંકીને રાખે છે, ત્યાં મિનિમલિઝમ શૈલી આકાર અને રંગોની સરળતા વડે એ અર્કને સ્પષ્ટ રીતે રજૂ કરે છે. અન્ય શૈલીઓમાં સર્જકનો એક અંશ કૃતિમાં અભીન્ન રીતે વ્યક્ત થતો જોવા મળે છે. કિંતુ મિનિમલિઝમ શૈલીમાં મહદંશે સર્જકના વ્યક્તિત્વનો પડઘો એની

કૃતિમાં નથી પડતો.

જાપાન પોતાની સંસ્કૃતિમાં સદીઓથી મિનિમલિઝમના વિશુદ્ધ સિદ્ધાંતને પોષતું આવ્યું છે અને તેની અસર પણ આ શૈલી ઉપર ખુબ પડી છે. 'માહ' નામક જાપાનની એક કળા સંકલ્પના 'રિક્ત અવકાશ'/'આકાશ' તત્વનો મહિમા કરે છે. આ રિક્ત અવકાશનો અર્થ સપાટીઓ કે વસ્તુઓ વચ્ચેની ફક્ત ખાલી જગ્યાઓ એવો નથી થતો. 'માહ' એ પ્રકારનાં ખાલી અવકાશની વાત કરે છે જેમાં નજર સામે કશું હાજર ન પણ હોય તેમ છતાં, આંતરદૃષ્ટી વડે કુદરતની અદૃશ્ય અભિવ્યક્તિઓને જોઈ શકાય છે. મિનિમલિઝમ કળાકૃતિઓમાં આ પ્રકારના ખાલી અવકાશનું ઘણું મહત્વ છે.

ભાષાશાસ્ત્રમાં નોઅમ ચોમ્સ્કીએ મિનિમલિઝમનાં વિચારને લાગુ કરીને નેવુંના દાયકામાં 'મિનિમલિસ્ટ પ્રોગ્રામ' નામથી એક કાર્ય શરૂ કર્યું હતું. ચોમ્સ્કીની ધારણા વિશ્વની તમામ ભાષાઓને સાંકળીને વ્યાકરણને લગતી એક વૈશ્વિક પ્રણાલી વિકસાવવાની હતી. આ વ્યાકરણ પ્રણાલી પોતાનામાં વિવિધ ભાષાઓ સમાવી લે એવી હોય અને જેમાં અમુક પ્રકારના ફેરફાર કરવાથી બાકીની બધી ભાષાઓનું વ્યાકરણ ઉત્પન્ન કરી શકાય.

ચોમ્સ્કીનો આ વિચાર એક પ્રકારનાં 'સાર્વત્રિક વ્યાકરણ'ની સંભાવના રજૂ કરે છે. આ વ્યાકરણની પૂર્વધારણા વડે ચોમ્સ્કી સમજાવવા માંગે છે કે, મનુષ્ય કેવી રીતે પોતાની માતૃભાષા શીખવા સક્ષમ બને છે. ચોમ્સ્કી કહે છે કે, વિશ્વની જુદી-જુદી ભાષાઓનાં કોમ્પ્લેક્સ જણાતા વ્યાકરણનાં મૂળમાં એક સરળ માળખું રહેલું છે. એ સરળ અને પાયાગત માળખું સમજી લીધા પછી એમાં અમુક નાના એવા ફેરફાર કરવાથી અન્ય ભાષાઓના વ્યાકરણનું માળખું સરળતાથી રજૂ કરી શકાય છે. ટૂંકમાં ચોમ્સ્કી એક એવી 'માસ્ટર-કી'ની વાત કરે છે, જે કોઈ વ્યક્તિને અન્ય ભાષાઓ પર પ્રભુત્વ મેળવવાનાં કાર્યની જટીલતાઓને ઉકેલીને એને સરળ બનાવી આપે. આ માટે દરેક ભાષાઓનાં વ્યાકરણમાં જે ભીન્ન પ્રકારની સંકુલતા છે, એ બધી સંકુલતાઓને વિસ્થાપિત કરવા માટે એક જ ગ્રામેટિકલ સિસ્ટમ વિકસાવવી જરૂરી બને છે.

જીવનશૈલીની બાબતે મિનિમલિઝમ કંઈક જૂદા અર્થ અભિવ્યક્ત કરે છે. નવી સદીનો મનુષ્ય જરૂરી/બિનજરૂરી વસ્તુઓ, સુવિધાઓ અને વિષયોથી ઘેરાયેલો છે. એમાંની ઘણી બધી બાબતોથી મુક્ત થઈને મનુષ્ય પોતાનાં માનસિક અને શારીરિક સ્વાસ્થ્ય પર પડતી નકારાત્મક અસરથી બચી શકે છે. મિનિમિઝમ જીવનશૈલી વ્યક્તિને પોતાની પ્રાથમિકતાઓ નક્કી કરીને એમાં બંધ ન બેસતી નકામી બાબતો દૂર કરવાનું સૂચવે છે. આ બાબતો એટલે કે ભૌતિક વસ્તુઓ, ટેવ, સ્વભાવ, સંબંધો, પ્રવૃત્તિઓ વગેરે. વ્યક્તિએ એ જ બાબતોને અંગત જિંદગામાં પ્રવેશ આપવો જે તેને ખપ પૂરતો આનંદ અને ખુશી આપે, ગરિમા, ઉદ્દેશ અને સ્વાતંત્ર પૂરા પાડે

તથા મૂલ્યોનું સિંચન કરે. અને સૌથી મહત્વની વાત કે કોઈ પણ બાબતમાં અતિરેક ન થવો જોઈએ. આ જીવનશૈલીમાં વ્યક્તિની નૈતિક પસંદગીઓનું મહત્વ છે. વ્યક્તિ અતિરેકભરી જિંદગી માણવા સક્ષમ હોવા છતા તે એવું નહીં કરે. આ બધા મુદ્દાઓ ફક્ત મિનિમલિઝમ જીવનશૈલીના માર્ગદર્શક છે, સાર્વત્રિક સિદ્ધાંત નહીં.

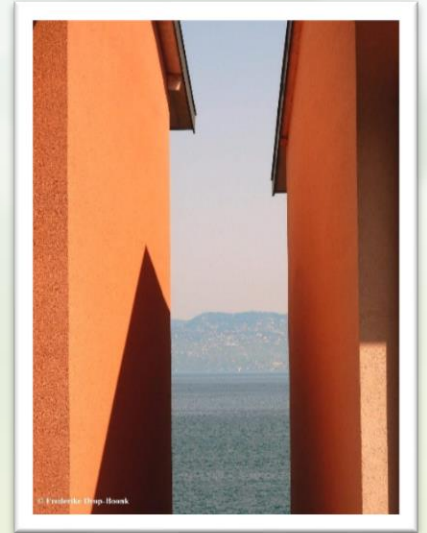
આ જીવનશૈલીને સમજવા આપણી પાસે મહાત્મા ગાંધીનું ઉદાહરણ હાથવગું છે. તેઓ સાબરમતીનું વિપુલ જળ સુલભ હોવા છતા ખપ પૂરતું પાણી વાપરવાના આગ્રહી હતા. વર્તમાન સમયની વાત કરીએ તો, પાછલા વર્ષોમાં મિનિમલિઝમ જીવનશૈલીને લોકપ્રિયતા અપાવનાર બે શખ્સ છે, જોશુઆ મીલબર્ન અને રાયન નિકોડિમસ. ૨૦૧૦થી બંને અમેરિકન મિત્રો આ જીવનશૈલીને અનુસરી રહ્યા છે. તેમણે પોતાના અનુભવ પહેલા ઇન્ટરનેટ પર અને પછી પુસ્તક વડે વિશ્વ સમક્ષ પ્રગટ કર્યા છે. બંને આ જીવનશૈલીના કેન્દ્રમાં 'મુક્તિ'ને જૂએ છે. તેઓના મતે આ જીવનશૈલીનો ઉદ્દેશ છે - ડર, ચિંતા, દોષભાવના અને તાણ જેવા વિકારમાંથી મુક્ત થવું. ૨૦૧૩માં બંનેએ 'મિનિમલિઝમ' નામક એક ડોક્યુમેન્ટરી ફિલ્મનું નિર્માણ કર્યું હતું જેને પણ ખાસ્સી વખાણવામાં આવેલી.

મિનિમલિઝમ જીવનશૈલી કળાના નામે ત્યાગનો શો-ઓફ કરવાની બાબત જરા પણ નથી અને વસ્તુઓ તથા સુવિધાઓનો ઉપભોગ કરવો પણ કોઈ ખરાબ વાત નથી. ધનવાન કે ગરીબ, કોઈ પણ પોતાની રીતે આ જીવનશૈલીનાં અર્થને અપનાવીને વ્યક્તિગત સ્તર પર એનું અનુકરણ કરી શકે છે, જ્યાં સુધી આ મૂળ હેતુ જળવાઈ રહેતો હોય – ‘વ્યક્તિએ અપનાવવી પડતી બાબત એના જીવનમાં કોઈ પ્રકારના અર્થ અને મૂલ્ય પૂરા પાડે.’ આજનો મનુષ્ય ‘હ્યુમન’ ઓછો અને ‘કન્ઝ્યુમર’ વધારે બનતો જાય છે ત્યારે ઉપભોક્તાવાદની માઠી અસરો પર્યાવરણ અને મનુષ્યનાં સ્વાસ્થ્ય પર પડી રહી છે. એના પરિણામે ‘બેક ટુ નેચર’ પ્રકારની ચળવળ જન્મી છે. વર્તમાનમાં મિનિમલિઝમ જીવનશૈલીને પણ આ સમસ્યાઓના અસંખ્ય ઉકેલમાંથી એક ઉકેલ જેમ જોવામાં આવી રહી છે.

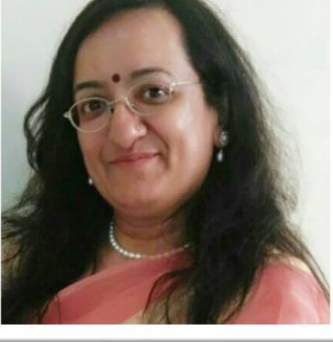
કોફી-સ્ક્રિપ્ટ

આરાઓ પૈડાની ધરીએ એકઠા થાય છે
છતા પૈડાને અસ્તિત્વ આરાઓ વચ્ચેની
જગ્યાથી મળે છે
માટલું કહેવાય છે માટીનું બનેલું
છતા અંદરનો અવકાશ માટલાને એનો અર્થ
પ્રદાન કરે છે
બારી અને બારણાવાળી દીવાલોથી મકાન
રચાય છે
છતા દીવાલો વચ્ચેની જગ્યામાં એ બાંધકામ
ઘરની ઓળખ પામે છે
(‘માહ’નો અર્થ સમજાવતું ‘લાઓ ત્સુ’નું
કાવ્ય)

તમને મળ્યાનું યાદ

રાજુલ ભાનુશાલી

'તમને મળ્યાનું યાદ'માં આજે મળીશું સુરતના કવિ ડૉ. વિવેક ટેલરને. વિવેકભાઈ વ્યવસાયે તબીબ છે. તેઓ કહે છે કે "મારો દર્દી એ જ મારું જીવન ને તોયે પુસ્તક એ મારો પ્રથમ પ્રેમ. કવિતા મારી અહર્નિશ પ્રેયસી."

'શબ્દો છે શ્વાસ મારા' અને 'ગરમાળો' એમના પ્રકાશિત પુસ્તકો છે. ગઝલ સંગ્રહ 'શબ્દો છે શ્વાસ મારા' ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ દ્વારા વર્ષ ૨૦૧૨માં પુરસ્કૃત થયું હતું.

~ એક વેશ્યાની ગઝલ ~

રાતને ધિક્કારતો બે જાંઘની વચ્ચેનો સૂર્ય,
રાત કેવળ પામતો બે જાંઘની વચ્ચેનો સૂર્ય.
દુનિયાભરનું આભ છો આળોટતું લાગે પગે,
પિંજરામાં આમ તો બે જાંઘની વચ્ચેનો સૂર્ય.
રાત આખી ખણખણાટી, હણહણાટીમાં જતી,
ને સવારે હાંફતો બે જાંઘની વચ્ચેનો સૂર્ય.
ભૂખ, પીડા, થાક ને અપમાનના અશ્વો લઈ
રથ સતત હંકારતો બે જાંઘની વચ્ચેનો સૂર્ય.
દુનિયાભરની વાત બેઠો છે દબાવીને છતાં,
હફ ના ઉચ્ચારતો બે જાંઘની વચ્ચેનો સૂર્ય ?
જ્યાં કદી ના આથમે અંધારું એ શેરીનું નામ
લાલ બત્તી પામતો બે જાંઘની વચ્ચેનો સૂર્ય !

- ડૉ. વિવેક ટેલર

ગઝલનો પ્રથમ શેર જ આરપાર

વીંધી નાખે એવો છે.

રાતને ધિક્કારતો બે જાંઘની વચ્ચેનો સૂર્ય,
રાત કેવળ પામતો બે જાંઘની વચ્ચેનો સૂર્ય.

રાત એટલે સૂર્ય આથમીને ફરી ઊગે તે દરમિયાનનો સમય. રાતને અંધારામાં ડૂબેલો સૂર્યરહિત સમય કહી શકાય. આમ સૂર્ય અને રાત એકબીજાના પ્રતિપક્ષી થયા. એ રીતે રાતને સૂર્ય ધિક્કારે એમાં કશું નવું નથી. પણ વાત દેખાય છે એટલી સરળ નથી. અહીં જે સૂર્ય છે એ બે સાથળ વચ્ચે આવેલા જનનાંગમાં ઊગતો સૂર્ય છે અને એ અંગ એક વેશ્યાનું છે! કેટલીક ઉપમાઓ કે રૂપકો આપણી ચેતનાને સ્પર્શી જતાં હોય છે. આ ગઝલમાં પણ કવિએ 'વેશ્યાના જનનાંગ'ને સૂર્ય જેવી વિલક્ષણ ઉપમા આપીને કમાલ કરી છે. વેશ્યા પોતાના શરીરને વેચીને આજીવિકા રળે છે. પણ ખરીદનાર એ ભ્રમમાં હોય છે કે એણે શરીર સાથે પેલીની આત્મા પણ જાણે ખરીદી લીધી હોય! આ બે જાંઘ વચ્ચેનો સૂર્ય રાતને ધિક્કારે છે કારણ રાત એના શરીરને તો ઠીક આત્માનેય પીડે છે. પણ એનું ભાગ્ય એટલું નહારું છે કે એ માત્ર રાત જ પામે છે. રાતને ઈચ્છવી એની લાચારી છે!

દુનિયાભરનું આભ છો આળોટતું લાગે પગે,
પિંજરામાં આમ તો બે જાંઘની વચ્ચેનો સૂર્ય.

એક વાતને કેટલી રીતથી પરિમાણી શકાય? જો એ કવિતા દ્વારા કહેવાઈ હોય તો અનેક રીતથી! વેશ્યાલયમાં સત્તર અચ્છોવાના થતાં હોય. સગી દીકરીઓની જેમ સારસંભાળ લેવાતી હોય. પણ તોય આ બધું કયા ભોગે? પંખીને પીંજરામાં પૂર્યા પછી ચણમાં મોતી આપવામાં આવે એનો અર્થ શો? દરરોજ સાંજ પડે લાલી પાવડરના ડબ્બા ખૂલી જાય. બારીમાં કતારબંધ રંગબેરંગી ચટક મટક કપડાં અને લટકા ચટકા કરતી આંખો અને હાથ દેખાય. રાત જેમ ઘેરી થાય, તેમ બે જાંઘ વચ્ચેના સૂર્યનો ઉત્સવ પણ રંગ પકડતો જાય. પરંતુ એ ઉત્સવ હોય ફક્ત શરીર ખરીદનાર માટે શરીર વેચનાર માટે નહીં. એના માટે તો દરેક રાત પીડાનો એક નવો અધ્યાય છે.

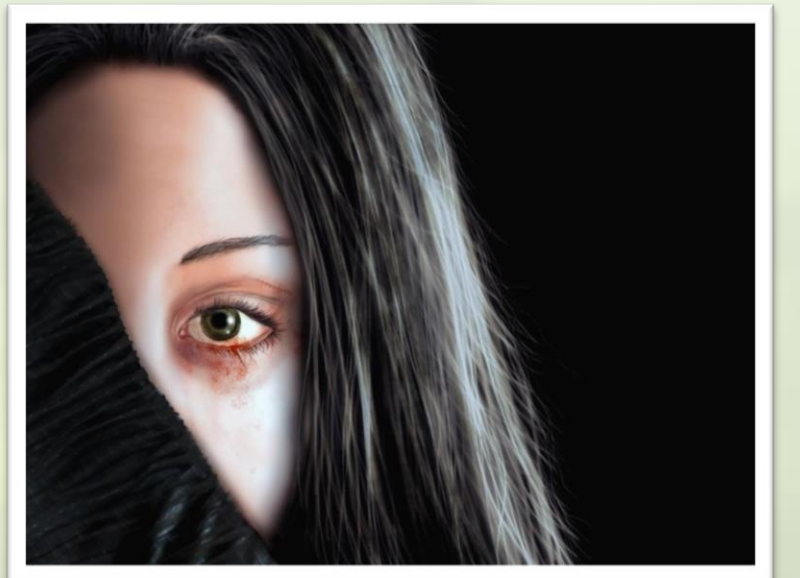
રાત આખી ખણખણાટી, હણહણાટીમાં જતી,
ને સવારે હાંફતો બે જાંઘની વચ્ચેનો સૂર્ય.

ખણખણાટી અને હણહણાટી જેવા શબ્દ પ્રયોજીને કવિએ મેશ જેવી કાળી વેદનાને સહજતાથી કાગળ પર ઉતારી દીધી! રોજે રોજ નવો ખરીદાર, એની અવનવી ઈચ્છાઓ. ફૂર માંગણીઓ.

પૈસા આપ્યા છે એટલે એ શરીર સાથે જાણે મનમાની કરવાનો અધિકાર પણ મેળવી લીધો એવું ખરીદનાર સમજે. હણહણાટી એટલે ઘોડાની ખૂંખારનો પ્રતિધ્વનિ. આખી રાત હણહણાટી વેઠ્યા પછી સવારના આ સૂર્ય હાંફી ન જાય તો જ નવાઈ!

ભૂખ, પીડા, થાક ને અપમાનના અશ્વો લઈ
રથ સતત હંકારતો બે જાંઘની વચ્ચેનો સૂર્ય.

પૌરાણિક માન્યતાઓ અનુસાર સૂર્યદેવ સાત ઘોડાવાળા અને એક પૈડાવાળા રથમાં સવાર છે. સૂર્યનો રથ એકાદ ક્ષણ માટે પણ જો અટકી જાય તો સૃષ્ટિ ખોટકાઈ પડે. અહીં અશ્વ છે, રથ છે અને સૂર્ય પણ છે. ભૂખ, પીડા, થાક અને અપમાનથી વિહ્વળ છે છતાં જીવનરથને ગતિશીલ રાખવા ગમે એવી વિષમ પરિસ્થિતિમાં પણ સૂર્યે સતત ગતિશીલ રહેવું પડે છે. અહીં કવિકર્મ જુઓ. દોડતી વખતે અશ્વનું ધ્યાન બીજે ક્યાંય ન જાય અને એ સતત દોડતો રહે એટલે આંખોની આજુબાજુ પુઠાં બાંધી દેવામાં આવતા હોય. કવિએ ભૂખ, પીડા, થાક અને અપમાનને અશ્વો કહ્યા છે અને આ વારાંગનાઓના જીવનરથને તો એકેકેય પૈડું હોતું નથી. આ પૈડાં વગરનો રથ એણે હંકારવાનો છે!

દુનિયાભરની વાત બેઠો છે દબાવીને છતાં,
હફ ના ઉચ્ચારતો બે જાંઘની વચ્ચેનો સૂર્ય ?

એક વેશ્યાએ પોતાની આત્મકથા લખવાનો વિચાર કર્યો તો શહેરના કંઈક નામી લોકોએ આત્મહત્યા કરી લીધી. એણે કેટકેટલા ભેદ ભીતરમાં ભંડારી રાખ્યા હશે કે માત્ર આ વિચાર વહેતો મૂકવાથી જ ભલભલાએ દુનિયા છોડીને જતા રહેવામાં શાણપણ માન્યું! આ તો ક્યાંક વાંચેલું યાદ આવ્યું. પણ આનાથી તદ્દન વિપરિત અહીં તો બધું જ ભીતર દાટી દઈને એકેકેય હફ ન ઉચ્ચારવાની વાત છે. આ પ્રામાણિકતા! સૂર્ય એટલે પ્રકાશ પણ અને પ્રકાશનો પરિચય પામવામાં અંધારાનો ફાળો જેવો તેવો હતો નથી!

જ્યાં કદી ના આથમે અંધારું એ શેરીનું નામ
લાલ બત્તી પામતો બે જાંઘની વચ્ચેનો સૂર્ય !

વિજ્ઞાન કહે છે કે સૂર્ય પૃથ્વી પરની
ગંદકીમાંથી ઉઠતી દુર્ગંધ હરી લે છે. સૂર્ય ન હોય તો

પૃથ્વી આખી ગંધાઈ ઉઠે. વેશ્યા વ્યવસાય આ જગતના સૌથી જુના વ્યવસાયોમાંથી એક છે એવું માનવામાં આવે છે. સંપૂર્ણ દુનિયાના કોઈ પણ દેશનો એક પણ શહેર એવું નહીં હોય જ્યાં વેશ્યાવાડો ન હોય. ગુગલ પર 'રેડ લાઇટ એરીયા નીચર' લખી આગળ કોઈ પણ શહેરનું નામ નાખીને ખાતરી કરી જોજો. 'રેડ લાઇટ' એક એવી શેરી છે જ્યાં રોજ રાત્રે બે જાંઘ વચ્ચે સૂર્ય ઉગે છે પણ અંધારું ક્યારેય આથમતું નથી! આ સૂર્ય ન જાણે શહેરની કેટલીય દુર્ગંધ હરી લેતો હશે. એ કદાચ ન હોય કે ન હોત તો આખી દુનિયા ગંધાઈ ઉઠત!

સમાજનું એક દૂષણ જેના વિષે જાહેરમાં વાત કરવામાંય જ્યાં સભ્યતા નડતી હોય એના પર આવી સુંદર કવિતા આપવા માટે કવિના જિગરને સલામ.

અસ્તુ.

Humourરસ

દર્શિલ ચૌહાણ

મિસકોલ

ભારત વર્ષોથી 'રીતિરિવાજોનો દેશ' રહેતો આવ્યો છે. પુરાણકાળથી ઘણી બધી પ્રથાઓ ભારતમાં જ શરૂ થઈ અને ભારત માં જ પતી ગઈ! જેમકે દહેજ પ્રથા, બાળલગ્ન, પડદા પ્રથા વગેરે. આ બધી પ્રથાઓ બંધ કરાવવા પાછળ કોઈને કોઈ 'ક્રાંતિ' જવાબદાર રહી છે.

છેલ્લી જે પ્રથા મોટાપાયે નાબુદ થઈ એ પ્રથા હતી મિસકોલ-પ્રથા! હા, બીજી બધી પ્રથાઓની જેમ જ આ મિસકોલ-પ્રથા પણ મોટાપાયે નાબુદ થઈ જ ગઈ છે, પણ હજુ પણ દેશ ના કોઈના કોઈ ખૂણે માનવતાના દુશ્મનો હજુ પણ આ પ્રથા સાથે બંધાયેલા છે!

આ મિસકોલ-પ્રથા બંધ કરાવવા પાછળ ડિજિટલ ક્રાંતિનો મસમોટો હાથ છે, જેનો મોટાભાગનો શ્રેય અંબાણી કાકાના 'જીઓ'ને આપવો જ પડે.

ઇસવીસન ૧૮૭૬ માં ટેલિફોનની શોધ થઈ ત્યારે બેલભાઈએ ક્યારેય વિચાર્યું નહીં હોય કે મૂળપેદાશ કરતા આડપેદાશનો વધારે ઉપયોગ

થશે. હા, ટેલિફોનનો મૂળ ઉદ્દેશ્ય તો બે વ્યક્તિ વચ્ચે વાત કરાવવાનો જ હતો. જો સામેલી વ્યક્તિ નિયત સમયમાં ફોન ના ઉપાડે તો કોલ 'મિસ' થયો કહેવાય એને નામ આપ્યું - 'મિસકોલ'! જે એ જમાનામાં તો એક ખામી તરીકે જોવામાં આવતી. પણ પછી ઇસ. 1995 માં આપણે ત્યાં(ભારતમાં) ફોન આવ્યા. હવે જે દેશમાં પાણીની પાઈપમાં કાણું પડ્યું હોય તો એ પાઈપને ફુવારા તરીકે વાપરતા હોય તો પછી આ તો મિસકોલ હતો! કહેવાનો મતલબ એ કે આપણને ખામીઓ માંથી પણ ખૂબીઓ શોધતા આવડે છે. (BJP ચુંટણીપ્રચાર દરમિયાન "કોંગ્રેસ જીતશે તો રાહુલ ગાંધી આવશે" કહે છે, એ વાતને અને આ વાતને કોઈ સીધો સંબંધ નથી.)

'મિસકોલ' નો અર્થ ભારત અને બીજા બધા દેશમાં ઘણો એટલે ઘણો અલગ છે. વિદેશમાં ફોન મિસ થાય છે જ્યારે આપણે ત્યાં ફોન મિસ કરાવડાવાય છે!

બલે મિસકોલ મારવું એક કંજુસાઈ કે નાનકડું કામ લાગતું હોય, પણ એક 'આદર્શ મિસકોલ' મારવો પણ ખુબ અઘરી કળા છે! 'આદર્શ મિસકોલ' એટલે એવો મિસકોલ જેમાં સામેવાળી પાર્ટી ને દુઃખ થવું જોઈએ કે સાલુ આણે તો ફોન જ કર્યો હતો પણ મારી આળસ કે ઢીલાશ ના લીધે કોલ, મિસકોલમાં પરિવર્તિત થઈ ગયો!

મિસકોલ મારવા માટે માણસમાં સાહસ, સમયસૂચકતા, અનુભવ અને સામેના વ્યક્તિ પર વિશ્વાસ જેવા ઘણા બધા ગુણો હોવા અતિઆવશ્યક છે! મિસકોલ મારવો હોય તો તમારા ફોનનું બેલેન્સ દાવ પર લગાવવું પડે છે. એ સિવાય બે રિંગ વાગતા જ ફોન કટ કરી દેતા આવડવું જોઈએ, જેથી રિંગ પણ સંભળાઈ જાય અને પેલો ફોન પણ ના ઉપાડી શકે. આ સિવાય સૌથી મહત્વનું પાસું છે 'વિક્ટિમ' (સામેવાળા માણસ)ને ઓળખવો! જો સામેવાળા માણસ ને ઓળખતા જ હોઈએ કે આનો ફોન ક્યા પડ્યો હશે અથવા ક્યાંય પડ્યો હશે તો મિસકોલ મારવામાં સરળતા રહે છે!

આમ મિસકોલ થવાના બે કારણો હોઈ શકે છે.

- ૧) તમે ચપલતાથી સમયસર એને કટ કરી દો.
 - ૨) સામેવાળી પાર્ટી કોઈ કારણસર કોલ ઉપાડી ના શકે.
- બન્નેમાં ફાયદો તમારો જ છે. આમ મિસકોલ એ 'WIN-WIN SITUATION' કહી શકાય.

આગળ કીધું એમ, આપણે ભારતીયો અને ખાસ કરીને ગુજરાતીઓ અને એમાંય અમદાવાદીઓ દરેક વસ્તુ નો 'જુગાડ' શોધી જ કાઢે છે! જેમ્સ અંકલના પિક્ચરો જોઈજોઈને આપણે અમદાવાદીઓ એ અમુક કોડવર્ડ તૈયાર કર્યા હતા, એ

પણ મિસકોલ દ્વારા!

ઉદાહરણ તરીકે,

૧ મિસકોલ : અરજન્ટ નથી ફી પડે તો ફોન કરજે.

૨ મિસકોલ : જલ્દી ફોન કર.

૩ મિસકોલ : અફા પર આવી જા.

મિસકોલ મારવા માટે ફક્ત ઓછું બેલેન્સ જ કારણભૂત નથી હોતુ, ઘણીવાર મિત્ર પ્રેમિકા(એની પોતાની) સાથે બેઠો હોય ત્યારે નિર્દોષ રીતે એને હેરાન કરવા પણ મિસકોલનો ઉપયોગ થાય છે. 'તારક મહેતા કા ઉલ્ટા ચશ્મા'માં પોપટલાલને એની મિસકોલ મારવાની ખાસ ટેવ ના લીધે 'કંજુસ' જેવી ઉપાધિ પણ મળી ચુકી છે.

પણ ખૈર, આ સુખદ પ્રધાનો અંબાણીકાકાની મહેરબાનીથી દુઃખદ અંત આવી રહ્યો છે. પણ જ્યારે કોઈ જીઓના નંબર પરથી પણ મિસકોલ મારે તો દોસ્ત.. તમારે કોલર ટ્યુન બદલવાની જરૂર છે!

હવે એ દિવસો દૂર નથી જ્યારે આપણી જનરેશન આવનારી જનરેશન ને પોતે કેવી રીતે મિસકોલ મારી-મારી ને એક-એક રૂપિયો બચાવીને ઘર ચલાવતા હતા એના કિસ્સાઓ સંભળાવશે!

દર્શવાણી

જે લોકો મિસકોલ નથી મારી શકતા એ લોકો વોટ્સએપ-કોલ કરતા હોય છે.

ઝિંદગી.com

ઉમા પરમાર

સ્વાધીન

સુમીએ ફરી બેઠા થવા પ્રયત્ન કરી જોયો, પણ થઈ શકી નહિ. નાછૂટકે એણે બેલ મારી નર્સને બોલાવી.

“પ્લીઝ.. મને વોશરૂમ સુધી લઈ જાઓ ને..”

નર્સે ના પાડી, “તમને ડોક્ટરે બેડમાંથી ઉઠવા જ ના પાડી છે, તો તમે સમજતા કેમ નથી?” એનો અવાજ જરા ઉંચો થયો.

“પણ સિસ્ટર, મારે એક પગે તો એક પગે, પણ ચાલી જોવું છે.” એણે રડમસ અવાજે કાલાવાલા કર્યા.

“નો, કેથેટર છે જ.. ને પછી તમે આમ જીદ કર્યા કરશો, તો મારે સરને બોલાવવા પડશે.”

સિસ્ટર એનું કામ પતાવી જતી રહી. હોસ્પિટલની રૂમની ચાર દીવાલો વચ્ચે એ ફરી એકલી પડી. હમણાં ‘રવિ હોત તો..! પણ.. એ ક્યાં હતો અહીં?’ એણે યાદર ઢાંકેલા શરીર સામે જોયું. જમણી સાઈડના ભાગે, કમરથી નીચે ખાલીપણું અનુભવાતું

અને દેખાતું પણ હતું. એ શૂન્યમનસ્કપણે, રૂમના ઝાંખા પ્રકાશમાં છતને તાકી રહી. રવિ અને એના સાસરીયા એક-બે વાર દેખાયા પછી ધીમે ધીમે આવતા બંધ થયા. ફોન પર જ ખબર પૂછાઈ જતી, ને ન આવવાના બહાના કહેવાઈ જતા. એ બધું સમજતી, પણ...

ડીસચાર્જ મળ્યા પછી એને લેવા પણ કોઈ આવ્યું નહિ, તે જોઈ હોસ્પિટલ સ્ટાફ તેને ઘરે મૂકી ગયો. બેડમાંથી ધીમે ધીમે એ વ્હીલચેરમાં શીફ્ટ થઈ ને પછી આવી કાખઘોડી. એ જાણે ઘર નહિ કોઈ ધર્મશાળામાં હોય એવું અનુભવતી. એનું ઘર તો સરસ હતું પણ એનો રૂમ એટલે, એકદમ સસ્તા ભાડાનો હોય એવો, પથારી અને છૂટક જરૂરી સામાન.. બસ,બીજું કંઈ નહિ! કોઈ ભાગ્યે જ વાત કરતું. એક રાતે એણે હિંમત કરીને મનમાં ઘુંટાતો પ્રશ્ન રવિને કરી જ દીધો, “રવિ, આ તો એકસીડન્ટ હતો. એમાં મારો શું વાંક? તું મને.. આમ..” એ ડૂમો ગળી ગઈ અને બોલી, “તું મારી જગ્યાએ હોત તો?”

“તને તો ખબર જ છે, મને સ્વાધીન રહેવું જ ગમે. આમ મારે જો કોઈને પરાધીન થઈ જીવવું પડે તો હું આત્મહત્યા જ કરી લઉં!”

અને એ જતો રહ્યો. ‘તો શું મારે પણ? ના..ના. એ તો કાચરનું કામ છે. ને હું કાચર થોડી છું!’ એ સ્વગત બબડી. એને ફરી વિચાર આવ્યો, ‘જયપુર ફૂટ’ છે ને! ‘માય ફૂટ...’ એને જોરથી ચીસો પાડવાનું મન થયું. ને એણે પાડી પણ ખરા. પછી શાંત થઈને આંખો મીચાઈ ત્યાં સુધી વિચારતી રહી.

એ હતી અનાથ, અને ફરી અનાથ જ રહેવું પસંદ કર્યું. મહિનાઓ વીત્યા. એની એકલતા હવે એક ઢાંચામાં ઢળી ગઈ હતી! એ નાની સરખી કંપનીમાં જોબ કરતી થઈ, આખરે રવિ કહેતો હતો તેમ, ‘પરાધીન ક્યાં હતી હવે?’ એક બાજુ કાખઘોડી અને બીજી બાજુ પર્સ લટકાવી રોજ એ ઓફીસ જતી. બધા સ્ટાફને એના માટે સહાનુભુતિ. અને કેમ ન હોય? એ વિચારતી, ‘બધાને બે હોય ને મારે એક જ પગ, તો સહાનુભુતિ તો થવાની જા!”

પણ, ‘મીત’ને એનાથી પણ કંઈક વધુ હતું, એવું એની અનુભવી નજરને લાગતું હતું. એને થતું, ‘કદાચ... એ મારો વહેમ પણ હોય તો?’ પણ ના, એ વહેમ તો નહોતો જ! એવું એક વાર સાબિત થઈ ગયું. એક દિવસ એ, એની સાથે કેન્ટીન ગઈ. બે-ત્રણ ચૌદશીયા લોકોએ એના લંગડી હોવા પર કોઈ કમેન્ટ

કરી. સાંભળીને પગની જગ્યાએ જાણે હૃદય પર કરવત ચાલી હોય એવું એને ફીલ થયું, પણ એણે જતાવા ન દીધું. છતાં મીત સાંભળી ગયો અને જોરદાર બોલાચાલી થઈ. છેવટે એ બધાએ સુમીની માફી માંગવી પડી. એ મનોમન મીત અને રવિની તુલના કરી રહી. રવિ જો મારો પગ ન હોવા વિશે બોલી શકતો હોય તો આ તો એવા લોકો છે જેમને સામાજિક જવાબદારીનું કોઈ ભાન જ નથી. ‘માનસિક પંગુ લોકો, શારીરિક પંગુતાને શું સમજી શકવાના હતા?’ એવું સમજી એમને માફ કર્યાં. પણ મીતનો એના માટે છલકાતો પ્રેમ જોઈ એ મનોમન ખુશ થઈ! એ બોલ્યો, ‘તારા એક પગની સાથે જાણે તારું સ્મિત પણ તારા સુંદર ચહેરા પરથી કપાઈ ગયું હોય એવું લાગે છે!’

કોણ જાણે કેમ ‘સ્મિત’ અને ‘સુંદર’, એ બંને શબ્દો સાંભળીને અનાયાસે એના બંધ હોઠ સ્મિતમાં પરિવર્તિત થઈ ગયા. આજે મહિનાઓ પછી ‘સુંદર’ શબ્દ કાને પડ્યો. એ તો ભૂલી જ ગઈ હતી કે પોતે કેટલી સુંદર છે! કેન્ટીનના ફિક્કા બટાકાવડા પણ આજે ટેસ્ટી લાગ્યા. એણે એ જ સ્માઈલ સાથે મીતને થેંક યુ કીધું!

એના સૂના પડેલા મન-ઉપવનમાં ફરી ફૂંપણ ફૂટવા લાગી. રવિના મૌન શબ્દો યાદ આવ્યા, ‘આ શરીરને કેવી રીતે પ્રેમ કરાય?’

ફરી એ વિચારી રહી, ‘મારું તન, મારું મન. કંઈક તો એ પણ ઝંખતું હતું! પણ, શું?’

... ને આ ચોમાસે એના મનની અતૃપ્ત ધરતી પર, મનનો મીત મન મૂકી વરસી પડ્યો! ધરતી જાણે તૃપ્ત થઈ. સુમીના સુંદર ચહેરાનું સ્મિત, સતત સ્મિત કરતુ રહેતું! એક દિવસ કોણ જાણે એના હૈયાને ધરપત ન રહી અને એણે એના મનની વાત મીત સમક્ષ મૂકી જ દીધી. એમ પણ ન વિચાર્યું કે, ‘હું સામેથી આવું કહીશ તો કેવું લાગશે?’ બસ, એણે તો એની ‘હા’ કહેવાની અદા જોવી હતી.

“મીત.. હું શું કહેતી હતી... મારે તો ઘરમાં કોઈ છે નહિ, પણ તારે તો ફેમીલી છે.”

“હા.. તો..?” એ સુમી સામે પ્રશ્નાર્થભાવે તાકી રહ્યો.

“તો તું ઘરે આપણી વાત કોઈને કહી શકે ને? એ લોકો હા પાડશે તો જ...”

“તો જ શું?” આ વખતે એણે પૂછ્યું.

“તો જ આપણે મેરેજ કરી શકીશું ને?”

“વ્હોટ? તું ગાંડી થઈ લાગે છે. મેરેજ ને તારી સાથે? તે આવું વિચાર્યું પણ કઈ રીતે? ને હું ઘરે શું કહું? કે જુઓ.. હું તમારા માટે એક લંગડી વહુ પસંદ કરી

લાવ્યો છું. એમ? ઠીક છે. આ તો તારી ને મારી બંનેની જરૂરત હતી એટલે...”

અને એ ચાલ્યો ગયો. ‘મારી જરૂરત? મેં ક્યારે તને મારી જરૂરત વિશે કંઈ કીધું છે?’ એણે જોરથી ચીસ પાડી! પહેલા એકવાર પાડી હતી એમ ! પણ, અહીં

ક્યાં કોઈ સાંભળવાવાળું હતું? અનરાધાર વરસી રહેલો મેઘ અને સાથે થોડી થોડી વારે ગર્જના કરતી વીજળી? ફક્ત એ જ જાણતી હતી કે, એના પર કેવી વીજળી પડી અને એના અસ્તિત્વને જ સળગાવી ગઈ !

સવારે વાતાવરણમાં ઠંડક પ્રસરી ગઈ હતી.રાતના અનરાધાર વરસાદ પછી આકાશ સાફ અને શાંત દેખાતું હતું. સુમી દૂર આકાશે તાકી રહી, જ્યાંથી સૂર્યના આછા કિરણો એના સુધી પહોચવા ડોકાઈ રહ્યા હતા!

એ પણ તો ‘ફીનીક્સ’ પક્ષી જેવી જ હતી ને! રાખમાંથી ફરી બેઠી થઈ ગઈ! એક આત્મવિશ્વાસ સાથે, ફરી એણે પર્સ અને કાખઘોડી લીધી અને ઓફીસ જવા રવાના થઈ!

એલચી

“આત્મવિશ્વાસ તમારા ઈરાદાને અને ઈરાદા તમારી જિંદગીને મજબૂત કરે છે.”

લ્યો લખાઈ ગઈ કવિતા...

અક્ષય દવે

નથી ત્યાં તું હું જાણું છું, અને તું હોય જો તો પણ તને હું વ્હેમ સમજીને અહીં પાછો ફરેલો છું, મકાનોમાં એ ગલીઓમાં જે ખાલી કલ્પનામાં છે, હું એમાં ખૂબ રખડીને અહીં પાછો ફરેલો છું.

તિરાડોથી ભરેલા હો અરીસા ચોતરફ મારી, ને એમાં આગની વચ્ચે ઉભેલા આપણે બન્ને, સળગતા સૌ પ્રતિબિંબો મને ચીસોથી પોકારે.. હું એને સ્હેજ અડકીને અહીં પાછો ફરેલો છું.

તને મેં જોઈ છે ડૂબી જતાં દરિયાનાં પાણીમાં જ્યાં મારો હાથ હું આપું અને તું હાથ ઠુકરાવે, પછી મોજાં ને લહેરો જે મને ના ડૂબવા દેતા, એ જળનો હાથ પકડીને અહીં પાછો ફરેલો છું.

ફરીથી જાઉં છું હું રોજ એ ખીણોનાં પથ્થરમાં કે જ્યાંથી તું કૂદી'તી, હું પડ્યોતો એકસાથે પણ..., વે ત્યાં કોઈ ના મળતું ફક્ત છે લોહીના ડાઘા, હું ત્યાંથી રોઈ કકળીને અહીં પાછો ફરેલો છું.

એક છોકરીની આંખ હવે ખુલતી નથી એના ઉંહકારા આભે અથડાય,
આછી ભીનાશ, પછી ઘાટી ભીનાશ એના શ્વાસ મને આવે ને જાય.
કોઈ ગાંઠ છૂટે ત્યાં ટેરવાના દરિયાને ઊની રેતીનો સ્પર્શ પહોંચે,
ક્યાંક વળી કોતર પર અથડાતા મોજાને અંધારું છેક લગી ખુંચે.
છેલ્લા કંઈ કેટલાય દિવસોથી ધરબેલા પારેવા ઉડતા દેખાય!

એક છોકરીની..

લીસોટા લાલ કોઈ પંખી તો પંજાથી પાકેલી કેરીમાં કોતરે,
ડાળી પણ વાયરાનું નામ લઈ વળતી ને છાના ઈશારાથી નોતરે,
ઝાડ હવે ઝાડ નહીં એકલી બખોલ જાણે આખ્ખુચે ઝાડ બની જાય!

એક છોકરીની..

લ્યો લખાઈ ગઈ કવિતા...

હિમલ પંડ્યા

ખૂબ મોડેથી જીવનનું સત્ય આ સમજાય છે,
આખરે તો જે થવાનું હોય છે એ થાય છે;

ચોતરફથી રોજ એ થોડુંક જરતું જાય છે!
જિંદગીનું એક પાનું સાંધ્યું ક્યાં સંધાય છે?

રોજ વહેવાની પ્રથા સામે હવે બળવો કરી,
આંસુઓ પાછા જઈને આંખમાં સંતાય છે.

એમનું દિલ એમને આપી દીધું પાછું અમે,
આપણાથી આપણું હો એ ય ક્યાં સચવાય છે?!

શાયરીનો એટલો ઉપકાર છે મારા ઉપર,
એ બહાને વાત થોડી આપણી થઈ જાય છે!

આ સમયની સ્કૂલ તમને જીવતા શીખવે, છતાં-
જીવવાનું થાય છે ત્યાં તો જવાનું થાય છે.

હાથથી છટકી અને હેઠી પડેલી ક્ષણ વિશે,
તું કહે ને! શું લખું એ 'કાશ' કે એ 'પણ' વિશે?

એક-બે પળની ખુશી માટે ઝઝુમ્યા હોઈએ,
શું કરો? કોઈ પૂછે જો દૂઝતા આ વ્રણ વિશે!

આપણે મળ્યું છે એને માણતા શીખ્યા નથી,
કીડીઓને હોય છે ફરિયાદ કોઈ કણ વિશે?

એ નિભાવી જાય છે, આવે જે એના ભાગમાં,
કઈ દવા છાતી ફૂલાવીને ફરે છે ગણ વિશે?

એક સપનું, એક ઈચ્છા, એક કહેવાતું નસીબ-
લાપતા છે, છે કોઈને ભાળ થોડી ત્રણ વિશે?

આ અરીસાના નગરમાં રોજ જે સામો મળે!
ચાલ, મેળવીએ ખબર એકાકી એવા જણ વિશે.

પેરિસ્કોપ

યાજ્ઞિક વધાસિયા

મને યાદ છે, હું જ્યારે સાતમાં ધોરણમાં (૨૦૦૬-૦૭) ભણતો હતો, ત્યારે હેડલાઈનથી લઈને લગભગ આખું છાપું સુનિતા વિલિયમ્સથી જ ભરેલું આવતું. “સુનિતાએ આમ કર્યું, એમણે તેમ કર્યું.”; “મૂળ ભારતીય સુનિતા વિલિયમ્સ.”; “ગુજરાતની પનોતી પુત્રી સુનિતા વિલિયમ્સ.”; “સુનિતા અવકાશમાં સમોસા અને ચટણી સાથે લઈને ગઈ.”; “સમોસા અને ચટણી હવે ખૂટી ગયા છે.”; “સુનિતા પોતાના ગુજરાતની મુલાકાતે.” હદ છે યાર... હવે વાત જાણે એમ છે કે, સુનિતાનો જન્મ પણ ઇન્ડિયામાં નહોતો થયો, એની માતા પણ ઇન્ડિયન નથી, ખાલી એના પિતા દિપક પંડ્યા મૂળ ગુજરાતી છે, કે જેમણે ઇન્ડિયાનો ‘સંપૂર્ણપણે’ ત્યાગ ૧૯૬૬ માં (સુનિતાના જન્મના એક વર્ષમાં) જ કરી દીધો હતો.

પછી જ્યારે હું નવમાં-દસમાં ધોરણમાં હતો, ત્યારે વેંકટરામન રામકિશ્નન છાપાનું ‘મટીરીયલ’ બનેલા. મૂળ ભારતીય અને ગુજરાતમાં ભણેલા, એટલે “મૂળ ગુજરાતી એવા વેંકટરામનને બીજા બે વૈજ્ઞાનિકો

‘મૂળ ભારતીય’ / એ હમારે દેશકા નહીં છે, એ તો રોંગ નમ્બર છે

સાથે ૨૦૦૯ નું કેમિસ્ટ્રી વિષય માટે નોબલ પ્રાઈઝ એનાયત થયું.”, એવી હેડલાઈન બધા વર્તમાનપત્રોમાં આવેલી. જે માણસે ૧૯૭૧ માં જ બરોડામાં બે.એસ.સી. ફીઝીક્સ પૂરું કરી નાખ્યું છે અને તરત જ આગળના અભ્યાસ માટે યુ.એસ. જતો રહ્યો છે અને ત્યાંની જ ફેસીલીટી અને ત્યાંની જ સ્કોલરશીપ લઈને જે માણસ ભણ્યો છે, આગળ વધ્યો છે, રીસર્ચ કર્યું છે, એ મૂળ મદ્રાસના માણસને જ્યારે નોબલ પ્રાઈઝ મળે છે, ત્યારે એનું ભારતીય અને ગુજરાતી ‘મૂળિયું’ ખોટી કાઢવામાં આવે છે, છાપે ચડાવી દેવામાં આવે છે અને ઇન્ડિયાના નામ પર એની ટીકીટ ફાડી નાખવામાં આવે છે, એને ૨૦૧૦ માં ભારતનો બીજા નંબરનો નાગરિક એવોર્ડ ‘પદ્મવિભૂષણ’ પણ આપવામાં આવે છે. એમણે પોતાની ઇન્ડિયા-વિઝીટ દરમિયાન એવું કહેલું કે, “ઇન્ડિયાએ કોણ કેવા પ્રકારનું માંસ ખાય છે, એના પર ફોકસ કરવાને બદલે સાયન્સ અને ટેકનોલોજી પર ફોકસ કરવું જોઈએ. ચીન કરતા એ બાબતમાં અહીં લોકો ટેકનોલોજીમાં ઘણા પાછળ છે. જો હું ભારતમાં રહ્યો હોત તો, અહીં સુધી ના પહોંચી શક્યો હોત.”

નાસામાં ૪૦% સાયન્ટિસ્ટ અને રિસર્ચર ભારતીય છે, એવી મોટીમોટી વાતો કરવામાં આવે છે. પણ એમાંથી કેટલા ટકા સાયન્ટિસ્ટો અને રિસર્ચરોને અહીંથી ડાઈરેક્ટ કોલ-લેટર મળેલો? ટોપ 'ટેક-કંપની'ઓમાં સારી સારી પોસ્ટ પર જે ઇન્ડિયન્સ છે, એનો પણ આપણે ખોટેખોટો ધમંડ કરીએ છીએ. કેમ કે, સુંદર પિયાઈ (સી.ઈ.ઓ., ગૂગલ), સત્ય નંડેલા (સી.ઈ.ઓ., માઈક્રોસોફ્ટ), સંજયકુમાર જહા (સી.ઈ.ઓ., ઝ્લોબલ ફાઉન્ડ્રીસ), શાંતનુ નારાયણ (સી.ઈ.ઓ., એડોબ), નિકેશ અરોરા (સી.ઈ.ઓ., સોફ્ટ બેંક ઇન્ટરનેટ), સંજય મેહરોત્રા (સી.ઈ.ઓ., સેન્ડિસ્ક કોર્પોરેશન), રાજીવ સૂરી (સી.ઈ.ઓ., નોકિયા).. કોઈ પણ નામ લઈ લો તમે... સારી પોસ્ટ પર જે 'મૂળ' ઇન્ડિયન્સ છે, એમણે ઇન્ડિયા બહાર એટલા વર્ષો વિતાવ્યા છે કે તેઓ હવે 'ઇન્ડિયન નથી રહ્યા. એમણે એજ્યુકેશન અથવા હાયર એજ્યુકેશન ઇન્ડિયા બહારથી જ લીધેલું છે. ને એમાંના ઘણાને તો તમે એને 'ઇન્ડિયન' કહો, એનાથી પણ ચીડ છે.

ના. હું અહીં 'દેશપ્રેમ' વિષે સલાહો બિલકુલ નથી આપવાનો. દરેક માણસને જીવનમાં કંઈક બનવું છે, કંઈક મેળવવું છે, એટલે એને જ્યાં 'તક' દેખાય ત્યાં એ જતો રહે, એ સ્વાભાવિક છે. હું અહીંથી વિદેશ જઈને ભણીને, મહેનત કરીને આગળ આવેલા મૂળ 'ભારતીય' લોકોનો નહી, પણ અહીંની એજ્યુકેશન સીસ્ટમ, પોલીટીકલ રવૈયા, મીડિયાના વલણ અને લોકોની બુઝી માનસિકતા વિરોધી છું.

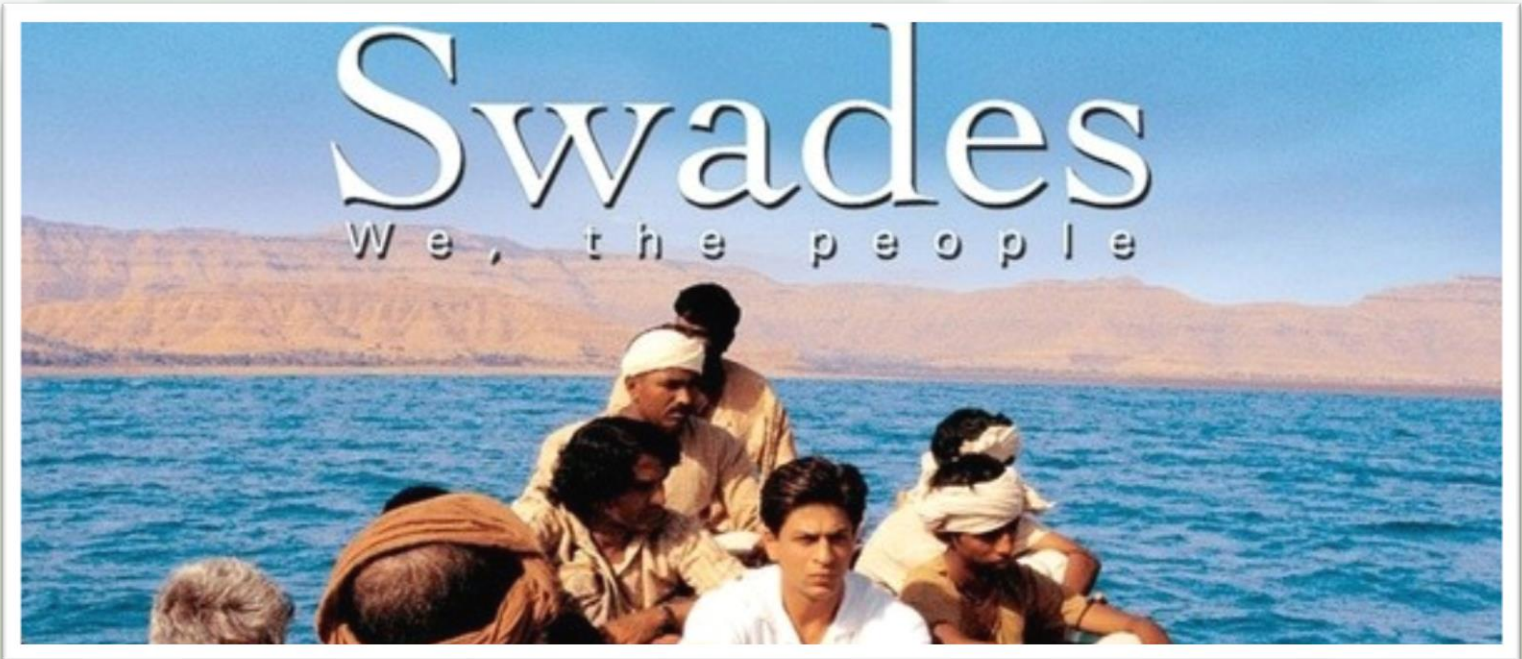
'યોગા' ('યોગી' નહી) જેવી બાબતમાં જ્યારે એકચ્યુલીમાં લેવાની હોય અને પેટર્ન કરાવવાની હોય ત્યારે આપણે હલતા પણ નથી, પણ બીજાબાજુ ખોટેખોટી વાતોમાં મોટીમોટી વાતો ફેંકવામાં અને ક્રેડીટ લઈ લેવામાંથી જ ઊંચા નથી આવ્યા. "પુષ્પક વિમાન દુનિયાનું સૌથી પહેલું વિમાન હતું, નહીં કે રાઈટ-બંધુઓએ બનાવેલું વિમાન." – એવી ચર્ચાઓ કરવાને બદલે જલ્દી વાસ્તવિકતામાં આવી જવાની જરૂર છે. સૌથી પહેલા તો પેલી ચાર બંગાડીવાળી કિંજલ દવેનું 'અમે ગુજરાતી – લેરી લાલા' ગીત બંધ કરાવી દેવાની જરૂર છે. Jokes apart, હકીકત એ છે કે, આઈ.આઈ. ટી અને આઈ.આઈ.એમ. જેવી જે સંસ્થાઓનો ગર્વ લઈએ છીએ, એની ગણના વિશ્વની ટોપ હન્ડ્સ યુનિવર્સિટી/કોલેજોમાં પણ નથી થતો.

શીખવાની વસ્તુ એ છે કે, બધા લોકો ડૉ. એ.પી.જે. અબ્દુલ કલામ જેવા નથી હોતા, કે અહીં ઓછી તકો હોવા છતાં અને વિદેશોમાંથી સારી સારી ઓફરો આવતી હોવા છતાં, હાડમારી સહન કરીને, સંઘર્ષ કરીને, અહીં રહે અને પોતે અને દેશ બન્નેને આગળ લાવે. બધાને પોતપોતાની પ્રાયોરીટી છે, પોતપોતાની લાઈફ છે. આફ્ટરઓલ, જિંદગી એક જ મળી છે બધાને.

દેશના ડેવલોપમેન્ટ નહીં થવાના રીઝનમાં આપણે બહાર જઈને વસેલા મૂળ અહીંના 'સુપરબ્રેઈન'ને જવાબદાર ના ઠેરવી શકીએ. એ માટે કોઈ જવાબદાર છે, તો એ છે અહીંની સીસ્ટમ. જેમને દેશ માટે અહીં રહીને કંઈક કરવું છે, એ લોકોને મદદ કરવાને બદલે આપણી આ મહાન 'સીસ્ટમ' એમના

ટાંટિયા ખેંચે છે. (યાદ છે ને રજનીકાંતનું 'સિવાજી - ધ બોસ' મુવી?) અમદાવાદમાં સિવિલ હોસ્પિટલ સાથે કનેક્ટેડ 'યુ.એન.મહેતા ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ કાર્ડિયોલોજી એન્ડ રીસર્ચ સેન્ટર' ખોલવામાં પણ એનું સપનું જોનારાઓને આંખે અંધારા આવી ગયા હતા. કોના પ્રતાપે?

એવું અહીં શું નથી અને બહાર શું છે, કે લોકો અહીં રહેવા નથી માંગતા? કેમ અહીંની સીસ્ટમ અને ડેવલપમેન્ટ(હા, એ જ 'વિકાસ') પર ઘણા લોકોને ભરોસો નથી અને મોટાભાગના અકળાયેલા સ્કોલર સ્ટુડન્ટ ફટાફટ ફોરેન ભાગી જઈ, ત્યાં જ ભણી, ત્યાં જ સેટલ થઈ જાય છે? એ બધાની વાત પછી ક્યારેક.

PACK UP

હું નથી માનતો કે, આપણો દેશ વિશ્વમાં સૌથી મહાન દેશ છે. પણ એ જરૂર માનું છું કે, આપણા સૌમાં એ કાબેલિયત છે કે એને મહાન બનાવી શકીએ.

- ફિલ્મ 'સ્વદેસ'માં યુ.એસ. થી ઇન્ડિયા આવેલા મોહન ભાર્ગવ(શાહરૂખ ખાન)ના મોઢેથી બોલાયેલ શબ્દો.

મહ્ટીવર્સ

જીગર સાગર

(ગયા અંકથી આગળ ચાલુ)

જર્મનીના પાટનગર બર્લિનની આવાત છે. ઇ.સ.૧૯૧૫નો નવેમ્બર મહિનો ચાલી રહ્યો હતો. ઇ.સ.૧૭૦૦માં જેની સ્થાપના થયેલી એવી Prussian Academy of Sciences નો લેક્ટર હોલ હતો. એ હોલમાં વિજ્ઞાનના ઇતિહાસનો સૌથી મહાનતમ વૈજ્ઞાનિક બનવા જઇ રહેલો એ યુવાન એના મહાનતમ કાર્ય વિશે લેક્ટર આપી રહ્યો હતો. લેક્ટરનો ટોપીક હતો, ‘જનરલ થિયરી ઓફ રિલેટીવીટી’ અને જેના નામની આગળ સ્વયંભૂ રીતે ‘સર’ ખિતાબ લગાવવાની ઇચ્છા થઇ જાય એવા એ યુવાન લેક્ટરર હતા સર આલ્બર્ટ હેરમાન આઇનસ્ટાઇન. ઇ.સ.૧૯૧૫ના અંત ભાગમાં અને ઇ.સ.૧૯૧૬ના શરૂઆતના ભાગમાં આપેલા લેક્ટરની સિરિઝ દ્વારા આઇનસ્ટાઇને આખી જનરલ થિયરી ઓફ રિલેટીવીટી પુશિયન એકેડમી સમક્ષ એન્ડ બાય ઘેટ વે આખા જગત સમક્ષ રજૂ કરી.

જનરલ થિયરી ઓફ રિલેટીવીટી મૂળતઃ Spacetime ની ભૂમિતિ સમજાવતી ગાણિતીક થિયરી છે. એમાં એક કેન્દ્રસ્થ સમીકરણ છે જેને આઇનસ્ટાઇન ફિલ્ડ સમીકરણ કહે છે. આ સમીકરણ એક વિકલ સમીકરણ છે, જેના ઘણાબધા ઉકેલ હોય છે. અલગ અલગ શરતો મુકી એના અલગ અલગ ઉકેલ શોધી શકાય છે. આઇનસ્ટાઇન ફિલ્ડ સમીકરણ આઇનસ્ટાઇનનો માસ્ટરપીસ એટલા માટે હતો કે આ

મહ્ટીવર્સ : છે શું આ?

$$\left(R_{\alpha}^{\beta} - \frac{1}{2} g_{\alpha}^{\beta} R \right) + \Lambda g_{\alpha}^{\beta} = \frac{8\pi G}{c^4} T_{\alpha}^{\beta}$$

આઇનસ્ટાઇન ફિલ્ડ સમીકરણ - કોસ્મોલોજીકલ કોન્સ્ટન્ટ લાલ અક્ષરે બતાવ્યો છે.

એક સમીકરણમાં જે કંઈ વર્ણવી શકાતું હતું એ બધું જ વર્ણવી દેવામાં આવ્યું હતું. આ સમીકરણ ‘ટેન્સર’ નામની એક નવી ભૌતિક રાશિને સમાવે છે. ભૌતિક રાશિઓ સામાન્યતઃ બે પ્રકારની હોય છે, સદિશ રાશિઓ અને અદિશ રાશિઓ. પણ ક્યારેક સંજોગો સામાન્ય ન હોય તો અસામાન્ય સંજોગોમાં ‘ટેન્સર’ નામની ત્રીજી ભૌતિક રાશિ હરકતમાં આવે છે. સદિશ અને અદિશમાં અવકાશ એટલે કે સ્પેસ સીધું સમતલ હોય છે. જ્યારે ટેન્સર ત્યારે હરકતમાં આવે છે જ્યારે અવકાશ એટલે કે સ્પેસ મરોડાતું હોય. ગણિતમાં ટેન્સરનો ખ્યાલ જૂનો છે અને એનો ઉકેલ શ્રેણિક (matrix) દ્વારા મેળવી શકાય છે. આ નાનકડા સમીકરણના દરેકે દરેક ઉકેલ બ્રહ્માંડની એક નવી જ માયા તરફ આપણને લઇ જાય છે. એનો એક ઉકેલ બ્રહ્માંડ વિસ્તરી રહ્યું હોવાનું દર્શાવે છે. એનો બીજો ઉકેલ ન્યુટ્રોન સ્ટારનું અસ્તિત્વ દર્શાવે છે. એનો ત્રીજો ઉકેલ બ્લેક હોલનું સમીકરણ આપે છે. ટૂંકમાં ગુરૂત્વાકર્ષણને લગતી તમામ બ્રહ્માંડીય માયાના છેડા છેવટે તો આઇનસ્ટાઇન ફિલ્ડ સમીકરણ સાથે જોડાયેલા છે.

આઇનસ્ટાઇનના ફિલ્ડ સમીકરણમાં એક સરસ મજાનું રહસ્યમય પદ હતું, જેને આઇનસ્ટાઇને 'Cosmological constant' નામ આપેલું. આઇનસ્ટાઇને બ્રહ્માંડ સ્થિર હોવાની કલ્પના કરેલી. આઇનસ્ટાઇનના મતાનુસાર બ્રહ્માંડ સ્થિર હોવું જ જોઇએ અને એટલે એમના સમીકરણમાં પણ બ્રહ્માંડની સ્થિરતા જાળવી રાખવાની પૂરતી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હતી. જેમ કે, જો બ્રહ્માંડ સ્થિર હોય તો બ્રહ્માંડની અંદરનાં તમામ પદાર્થનું ગુરૂત્વાકર્ષણ એને ધીરે ધીરે અંદર તરફ ખેંચીને એનું સંકોચન શરૂ કરી નાંખે, પરિણામે બ્રહ્માંડ એની સ્થિરતા જાળવી શકે નહીં. બ્રહ્માંડ ક્રમશઃ વધુ ને વધુ સંકોચાઇને આખરે બિગ-બેંગ વાળા સ્ટાર્ટીંગ પોઇન્ટ પર આવી જાય. આ આખીય પરિસ્થિતિ ('બિગ-બેંગ'ની વિરોધી પરિસ્થિતિ,

જેને 'બિગ-ક્રન્ચ' કહે છે) ને ટાળવા આઇનસ્ટાઇને એના સમીકરણમાં 'Cosmological constant' નામનું અલગજ પદ મુક્યું. આ પદમાં અચનાક ક્યાંકથી પ્રતિગુરૂત્વાકર્ષણ (Anti-gravity) ટપકી પડતું હતું, જે સંકોચાઇ રહેલા બ્રહ્માંડનું સંકોચન અટકાવી દેતું અને બ્રહ્માંડ આઇનસ્ટાઇનના વિચાર મુજબ સ્થિર (Static) રહી શકતું. આઇનસ્ટાઇનના બધા આયોજનો બ્રહ્માંડને

સ્થિર રાખવા માટેના હતાં. પરંતુ થિયરી અને પ્રેક્ટીકલ બંનેમાં એનાથી વિપરિત ઘટના બની.

આઇનસ્ટાઇન ફિલ્ડ સમીકરણનો એક ઉકેલ ચાર વૈજ્ઞાનિકોએ આપ્યો. એલેક્ઝાંડર ફિડમાન, જ્યોર્જ લેમાઇટર, હાવર્ડ રોબર્ટસન અને આર્થર જ્યોફ્રી વોકર નામના આ ચારેય વૈજ્ઞાનિકોએ સ્વતંત્ર રીતે જે ઉકેલ તારવ્યો એ વિસ્તરી રહેલા બ્રહ્માંડના સમીકરણો આપતો હતો. ઇન શોર્ટ બ્રહ્માંડ વિસ્તરી રહ્યું હોવાનું સમર્થન આપતો હતો. એ સિવાય ઇ.સ.૧૯૨૯માં એડવિન હબલ નામના ખગોળશાસ્ત્રીએ અમેરિકાના માઉન્ટ વિલ્સન ટેકરી પરના ટેલીસ્કોપની મદદથી પ્રાયોગિક રીતે શોધી કાઢ્યું કે બ્રહ્માંડ વિસ્તરી રહ્યું હતું. આ બધી ઘટનાઓ બની એટલે આઇનસ્ટાઇનની સ્થિર બ્રહ્માંડની ધારણા ખોટી પડી. આઇનસ્ટાઇનને પોતાની ભૂલ સમજાઇ. એમણે My Biggest Blunder (મારી સૌથી મોટી ભૂલ) એવા ટાઇટલ હેઠળ કોસ્મોલોજીકલ કોન્સ્ટન્ટવાળું પદ કેન્સલ કરી દીધું. લેકિન પીકચર અભી બાકી થા મેરે દોસ્ત... આઇનસ્ટાઇને તો મોકળા મને પોતાની ભૂલ સ્વીકારી લીધી અને વિસ્તરી રહેલાં બ્રહ્માંડની થિયરી તથા પ્રેક્ટીકલ બંને સાબિતીઓ સ્વીકારી લીધી. પરંતુ કોને ખબર હતી કે પ્રકૃતિને પોતાને જ પોતાના 'આઇનસ્ટાઇન' નામના અદભૂત સર્જન પ્રત્યે જરાક સોફ્ટ સાઇડ હતી! આઇનસ્ટાઇનનું પદ અને ખોટું? ના હોય...!! ક્વોન્ટમ ફિઝીક્સ પરના વિચારો સિવાયની તમામે તમામ બાબતોમાં પ્રકૃતિ હંમેશા આઇનસ્ટાઇનનું સમર્થન કરતી આવી છે. બુદ્ધિને અવળી કાઠીએ બેસાડીને પણ આઇનસ્ટાઇને કહ્યું એ રીતે પ્રકૃતિ વર્તન કરતી આવી છે અથવા તો પ્રકૃતિના એ અવળચંડા વર્તનનું વર્ણન આઇનસ્ટાઇને બખૂબી કર્યું છે, એમ કહેવું વધારે વૈજ્ઞાનિક રહેશે.

ઇ.સ.૧૯૫૫ની ૧૩ એપ્રિલે પેટમાં મહારોહિણી (aorta) નામની ગાંઠ ફાટવાથી થયેલા રક્તસ્રાવથી આઇનસ્ટાઇન પ્રકૃતિમાં વિલિન થઇ ગયાં, એના બરાબર ૩૫ વર્ષ પછી નાસાએ COBE ઉપગ્રહ છોડ્યો અને બરાબર ૪૬ વર્ષ પછી WMAP ઉપગ્રહ છોડ્યો. બ્રહ્માંડના વિસ્તરણના દરનું માપન કરવામાં આવ્યું ત્યારે ખબર પડી કે બ્રહ્માંડ તો વધુ ને વધુ ઝડપે વિસ્તરી રહ્યું છે. સીધું સટ અને સરળ છે કે વિસ્તરતી જતી વસ્તુ સમય સાથે ક્રમશઃ ધીમી પડવી રહી, સિવાય કે એને સતત કોઇ બળ વેગ આપતું રહેતું હોય (અર્થાત વસ્તુ સતત પ્રવેગિત થતી રહેતી હોય!). માનો કે દડાને તમે હવામાં ઉપર ઉછાળો અને દડો નીચે જ ન આવે તો? નીચે આવવાની જગ્યાએ એ ઉપર ને ઉપર જતો જ જાય અને સતત પોતાની ઝડપ વધારતો જ જાય તો?? કેવું લાગશે? બ્રહ્માંડ પણ એ જ રીતે વિસ્તરી રહ્યું હતું. બ્રહ્માંડના વિસ્તરણનો દર વધી રહ્યો હતો એ હકીકત હતી, કોઇ સ્વપ્ન ન હતું. વૈજ્ઞાનિકો મોઢામાં આંગળા નાંખી ગયાં. ખરેખર એવું કોઇ ભેદી પરિબળ હતું જે બ્રહ્માંડના વિસ્તરણને સતત ઝડપી બનાવ્યે જતું હતું. એવું ભેદી પરિબળ, જે બે પદાર્થોને એકબીજાથી વધુ ને વધુ દૂર ધકેલી રહ્યું હતું. એવું ભેદી પરિબળ, જે ગુરૂત્વાકર્ષણથી વિપરિત અસર કરી રહ્યું હતું. આવું પ્રતિ-ગુરૂત્વાકર્ષણ ક્યાંથી આવતું હશે?? ... હવે વારો હતો આઇનસ્ટાઇનની biggest blunder (સૌથી મોટી ભૂલ) ને યાદ કરવાનો!! હવે વારો હતો આઇનસ્ટાઇનના ભૂલાયેલા (જેનું મૂલ્ય શૂન્ય હોવાનું ધારી લેવામાં આવેલું એ) 'Cosmological constant'ને સજીવન કરવાનો!

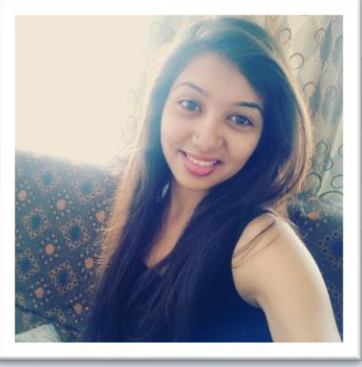
એવું માનો કે આખું બ્રહ્માંડ એક અદૃશ્ય ધુમાડાથી ભરાયેલું છે. આ અદૃશ્ય ધુમાડો (એક પ્રકારની ઉર્જા) અપાકર્ષી બળ અર્થાત પ્રતિ-ગુરૂત્વાકર્ષણ પેદા કરે છે, જે પદાર્થોને એકમેકથી દૂર ધકેલી (એજ રીતે આકાશગંગાઓને એકમેકથી દૂર ધકેલી) બ્રહ્માંડના વિસ્તરણને ઝડપી બનાવવામાં પોતાનું મહાયોગદાન આપે છે. આ અદૃશ્ય ધુમાડા કે અદૃશ્ય ઉર્જાને 'ડાર્ક એનર્જી' એવું નામ આપવામાં આવ્યું. ડાર્ક એનર્જીએ કોસ્મોલોજીસ્ટો (બ્રહ્માંડ વિજ્ઞાનીઓ) ની જમાતમાં ખાસી હલચલ મચાવી. પરિબળ નવું હતું. કેવું હતું, ક્યાં હતું, કેટલું હતું એ વિશે કોઇને કંઈ જ ખ્યાલ ન હતો. એટલે જ એને 'ડાર્ક' શબ્દથી નવાજવામાં આવ્યું. આ અદૃશ્ય ઉર્જાની જેમજ બ્રહ્માંડમાં કેટલોક અદૃશ્ય પદાર્થ પણ છે, જે 'ડાર્ક મેટર' તરીકે ઓળખાય છે. આ ડાર્ક એનર્જી અને ડાર્ક મેટર કુલ મળીને ૯૭% બ્રહ્માંડ બનાવે છે. આંખોના ડોળા ઉપર ચડી ગયાં હોય એવાં ૧૦૦ સ્માઇલી મુકવાની કે ફેસબુક પર 'ફીલીંગ ટોટલી કન્ફ્યુઝ્ડ' લખવાની ઇચ્છા થઇ આવે તો એ લખવાની છુટ છે પણ વાત સો ટચની છે. આપણે જે બ્રહ્માંડ જોઇએ છીએ, જે બ્રહ્માંડ વિશે અત્યાર સુધીના માનવ ઇતિહાસમાં જે કંઈ સંશોધનો થયા છે એ તમામે તમામ ૩% દૃશ્ય બ્રહ્માંડ સાથે સંબંધિત છે. બાકીનું ૯૭% બ્રહ્માંડ સંપૂર્ણ અદૃશ્ય રહ્યું છે. આજેય એ સંપૂર્ણ અદૃશ્ય જ છે.

(વધુ આવતા અંકે)

અસ્પર્શ્ય

મીરા જોશી

દરિયો

એક સાંજે હું દરિયા પર જાઉં છું. સાંજના મનોરમ્ય આકાશને પોતાના બાહુમાં ભરતો હોય એમ એ ઉછળે છે. લાલ-કેસરી રંગોથી દિવસના અંતને સુંદર બનાવતી રાત ઉગે છે. સરકતી ભીની રેતી જ્યારે મારા પગની ચામડીને સ્પર્શે છે ત્યારે તે મૃદુ સ્પર્શ આખા અસ્તિત્વને જાણે કે જીવંત કરે છે. ભીની રેતીના સ્પર્શના સ્પંદનો મનની સપાટી પર થઈ આત્માને ઝંકૃત કરે છે. માછીમારો, ફેરિયાઓ બધા પોત-પોતાના સ્થાને જવા નીકળે છે. ત્યારે એક વિચાર ઝબકે છે.

સમયની કેડી ઉપર આપણે બધા જ એક સરખી ગતિથી ચાલીએ છીએ. એક દિવસ દરેકનું અસ્તિત્વ મટી જશે, આ રેતી ઉપર ચાલી રહેલા પ્રાણી-જીવો, માણસો, વૃદ્ધો અને બાળકો બધી જ આંખો જે આજે અહીં આ દરિયાને જોઈ રહી છે તે ક્યારેક નહિ હોય, પણ આ દરિયો! આ ઉછળતા અફાટ મોજાઓ, આ રેતીની ભીનાશ અને આ કિનારા. એ તો અહીં જ રહેશે હંમેશા. શું એમની કોઈ સફર યાત્રા નથી?

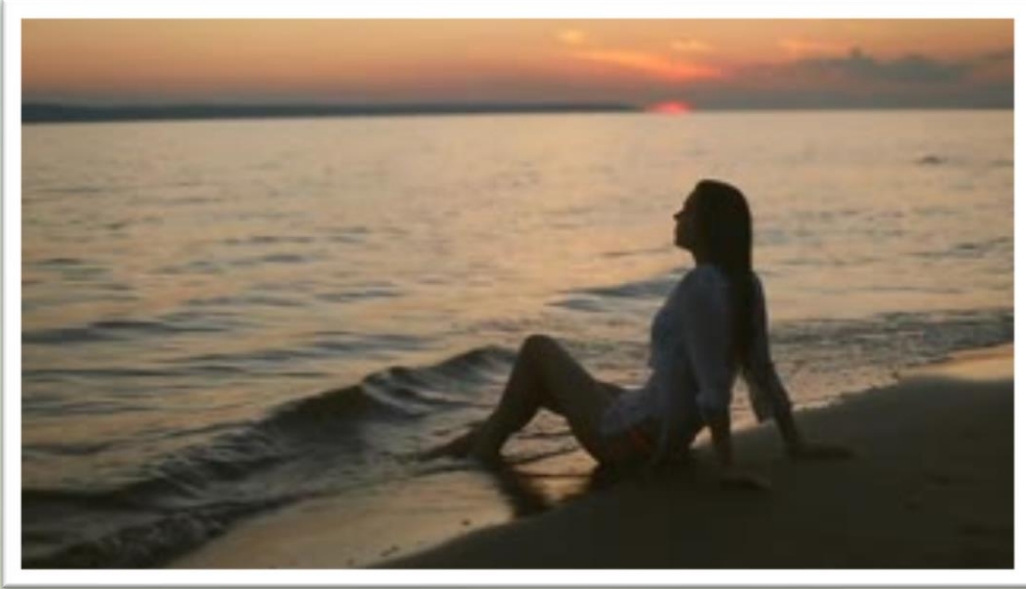
જિબ્રાનની જીવનવાટિકામાં વાંચ્યું હતું - તમારા દિલનું હિમકણ એક મહાન સમુદ્રને મળવા જઈ રહ્યું છે! હરેક જીવન ક્યાંક જઈ રહ્યું છે. કોઈ મહાન પ્રવાસ કરવા નીકળ્યું છે.

શું આપણે પણ પ્રવાસ કરવા જ નીકળ્યા છીએ? તો આ દરિયાને માણ્યા બાદ પરત આપણા ગંતવ્ય સ્થાને કેમ ચાલ્યા જઈએ છીએ? એ સંવેદના, એ દરિયાઈ સ્પર્શ, એ ભીનાશ બધું જ અહીં મૂકીને? દરિયાની શાંતિ, એ સુંદરતા તો સાથે લઈ જઈએ છીએ પરંતુ કિનારાઓ પર આપણા શ્વાસમાં ઉમટેલી ઉષ્માનું અંશ મૂકતા જઈએ છીએ. આપણા વિચારોમાં દરિયાના મોજા થકી આવેલી સંવેદનાનો હૃદય સાથે મેળાપ કરતા જઈએ છીએ. સમુદ્ર ચિરંજીવી એટલા માટે જ હશે કારણ દરેકની સંવેદનાઓના શ્વાસથી એ જીવે છે, કદાચ કોઈક માનવીય સત્યની શકિતથી જ એ અમર છે.

વર્ષો પર્યંત સુધી એ લાગણી ત્યાં જીવંત રહેશે જ્યારે આપણે પ્રિયજનના હાથમાં હાથ ભેરવીને અનંત સમુદ્રને નિહાળતાં એના કિનારાઓ પર ચાલતા હોઈશું.. વર્ષો બાદ આ પૃથ્વી પર આપણે નહિ હોઈએ, પણ આપણા પ્રિયજનનું આછેરું અસ્તિત્વ ત્યાં સ્થગિત થયું હશે, રેતીમાં પાડેલ પગલાંઓ તો ભૂંસાઈ ગયા હશે પણ પ્રેમના પગલાંઓ એ ભીની રેતીના સ્પર્શમાં અનંત સમય સુધી અંકિત થઈ ગયા હશે, અને સમુદ્ર તેના મોજાઓથી જાણે આપણા પ્રેમ-પગલાંઓને વહાલ કરી સાચવતો હશે..!

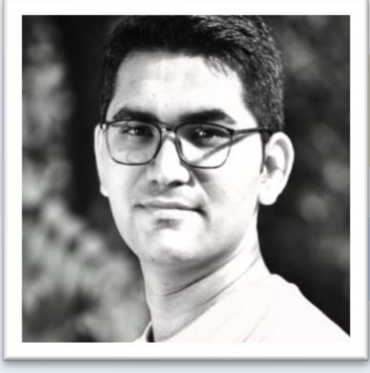
કહેવાય છે કે દુનિયાની સૌથી સુંદર વસ્તુઓને પામી નથી શકાતી, માત્ર અનુભવી શકાય છે.. જેમ કે આકાશ, સમુદ્ર, સમુદ્રની રેતીનો મૃદુ સ્પર્શ, અરણ્યની સુવાસ, ફૂલોની સુગંધ, ચાંદનીની શીતળતા, પહાડોનું ગીત અને પ્રેમનું સંગીત! પરંતુ બૌદ્ધ દર્શન મુજબ જો તમને ગુલાબનું ફૂલ ગમતું હોય તો તમે

ક્યારેક કોઈક જન્મમાં ગુલાબ હશે, તો જ તેની સુગંધ તમને મહેરી શકે, તીવ્રતાથી સ્પર્શી શકે.. કોઈકનો અવાજ અતિપ્રિય છે તો ક્યાંક ક્યારેક એ અવાજ તમારી ખુબ નજીક રહ્યો હોય શકે! તો આ અગાધ સમુદ્ર શું માત્ર પાણીનો સંગ્રહ છે? જીવનનો અર્ક સમાન દીસતી એ દરિયાઈ હવા જેની પળે-પળને અનુભવી શકાય છે, એ અશરીરી સમુદ્ર માત્ર પાણીનો જથ્થો તો ના જ હોય શકે.. એમાં સંવેદનો છે, શ્વાસના લય છે, જીવનનો અર્થ છે, એ દરિયો અસંખ્ય જીવોને જીવાડતો આધાર છે, હા એ તારણહાર પણ છે અને ભક્ષક પણ છે.. પણ એક સત્ય હંમેશા એ ઉછળતા મોજાઓમાં, તેની હવાઓમાં ઉમટે છે, કે દરિયો માત્ર આપે છે, ભરપુર આપે છે. ને આપણે માત્ર એની પૂજા કરીએ છીએ, દૂરથી જોઈને આંખોને તૃપ્ત કરીએ છીએ.. તો ક્યારેક ધોધમાર થઈ, દરિયો થઈને જ દરિયાને મળીએ તો?!

હું તને યાહી શકું મારા સરળ પ્રકારે
યાહવાનો એટલો સહેલો પ્રકાર થઈ જા
હુંય લીલોછમ અડીખમ ને સળંગ ભીનો,
તુંય મુશળધાર થઈ જા, ધોધમાર થઈ જા..

- અનિલ યાવડા

Catalyst

અનંત ગોહિલ

ચાર્લ્સ સ્વીન્ડલે જીવનની ખૂબ સરળ વ્યાખ્યા કરી છે, જે કંઈક આ મુજબ છે, “જીવન એટલે, ૧૦ ટકા તમારા સાથે શું થાય છે એ અને ૯૦ ટકા તમે એના સામે શું ‘રિએક્ટ’ કરો છો તે!” વાત સો ટચના સોના જેવી સાફ છે. જાણે-અજાણે આખો દિવસ આપણે કેટલો ભાર આપણા માથા પર લઈને ફરતા હોઈએ છીએ? સવારમાં ઉઠતાવેત આપણા વિચારોની મેરેથોન શરૂ થઈ જતી હોય છે. અહીં જવાનું છે, આ કામ પતાવવાનું છે, લાઈટ-બીલ ભરવાનું છે, શાકભાજી લેવા જવાનું છે, એસાઈમેન્ટ સબમીટ કરાવવાના છે, બાળકોને સ્કૂલે મુકવા જવાના છે, ઘરનું ભાડું ભરવાનું છે, આવા કંઈ-કેટલાય વિચારો સાથે આપણી સવાર નીકળી જાય છે. સૂર્યોદય નીરખવાનું, પક્ષીઓના કલરવ સાંભળવાના બધાને કોડ હોય પરંતુ આ ચિંતામાં ને ચિંતામાં આપણી બપોર ક્યારે પડી જાય છે એ આપણને ખબર પણ નથી રહેતી!

જેમ જીમ રોક્ક કહે છે તેમ, “ખુશી એ નથી કે જે આપણે ભવિષ્ય માટે પાછી ઠેલતા રહીએ છીએ, ખુશી એ છે કે જે આપણે વર્તમાન માટે તૈયાર કરીએ છીએ.” દિવસ-રાત આપણે વધુ પૈસા કમાવાની લ્હાયમાં ને લ્હાયમાં આપણું વર્તમાન નષ્ટ કરી નાખીએ છીએ. જે સમય આપણને લાગે છે કે આપણે આપણી આવનાર પેઢીના સારા ભવિષ્ય માટે તૈયાર કરીએ છીએ, એ જ સમય ક્યાંકને ક્યાંક આપણા સંતાનોને આપણી વિરુદ્ધ કરી મુકે છે. અને જ્યારે આપણને એવું લાગે છે કે હવે સમય આવી ગયો છે બધી એકઠી કરેલી ખુશીઓને જીવવાનો ત્યારે જ ભાગ્યનું ચક્ર ફરે છે અને આપણી સઘળી ખુશીઓને હણી લે છે, ત્યારે જ પસ્તાવો થાય છે કે કાશ એ પળોમાં હું જીવી શક્યો હોત!

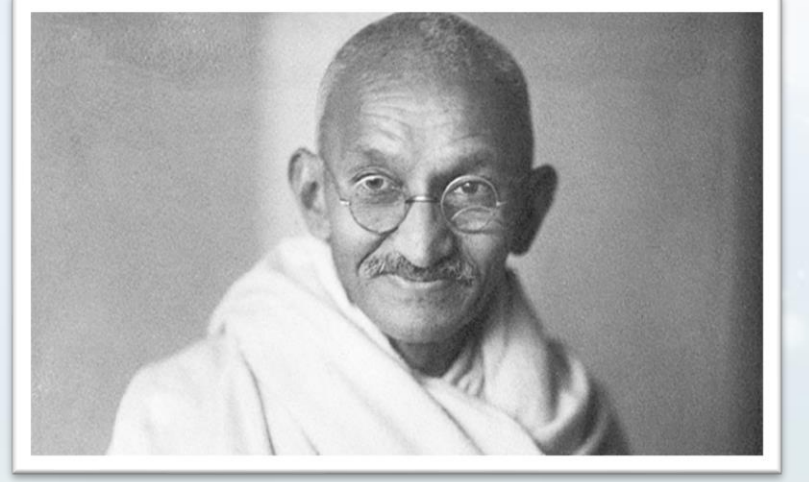
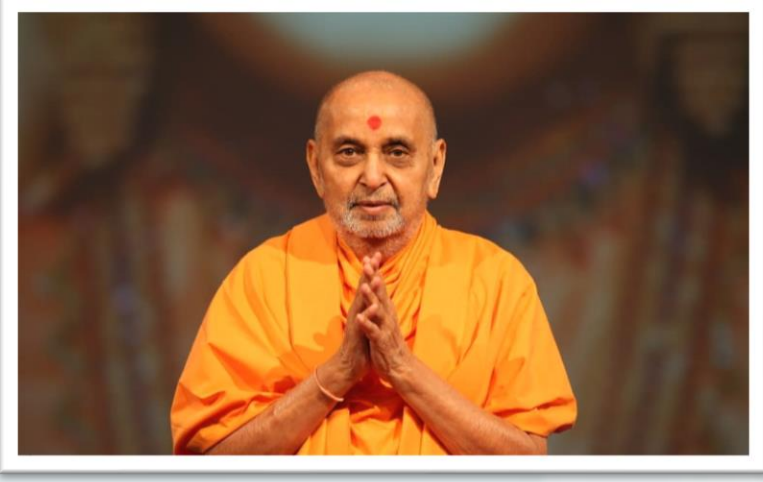

પહેલાના વખતમાં લોકો આશીર્વાદ આપતા કે, ‘શતમ્ જીવમ શરદ’ અર્થાત્, ‘સો શરદ(વર્ષ) જીવો’. હાલના સમયમાં કોઈ આવા આશીર્વાદ આપે તો એને ટોકીને કહેવામાં આવે છે કે, “એટલું બધું નથી જીવવું, બસ પચાસ-સાઠ વર્ષ તંદુરસ્ત, રોગમુક્ત અને સાહજિક જીવવા મળે તો બસ છે!” એવું નથી કે લોકોનો જીવવા પ્રત્યેનો મોહ ઓછો થઈ ગયો છે પણ, માણસ એટલી બધી અનિશ્ચિતતાઓ, ચિંતાઓ, વિચારો, સ્પર્ધાઓ વચ્ચે જીવે છે કે એને એમ થઈ જાય છે કે અહીંથી ક્યાંક ભાગી છુટું. એ અઢળક ધન તો કમાય છે પરંતુ એને વાપરવા માટેનો અમૂલ્ય સમય વેડફી નાખે છે. જે સમય એમણે ઘરે પોતાના પરિવાર સાથે વિતાવવો જોઈએ એ સમય પોતાની ઓફિસમાં કોમ્પ્યુટર સામે આંખો ફાડી-ફાડીને વિતાવે છે, પરિણામ એ આવે છે કે સમાજમાં ગૃહ-વિચ્છેદના કિસ્સા નોંધપાત્ર રીતના વધતા જાય છે. સંયુક્ત કુટુંબનો ખ્યાલ ધીરે પણ મક્કમ રીતે નાશ પામતો જાય છે.

જે માણસ ‘વસુધૈવ કુટુંબકમ’ લખેલા પોસ્ટર લઈને રેલીમાં નીકળે છે, એ જ માણસ પોતાની સાથે કામ કરનાર યુવાનને પોતાના કરતા વહેલું

પ્રમોશન મળે એ સહન કરી શકતો નથી. પડોશીના ઘરે નવું ફીજ, એર-કંડીશનર આવ્યું હોય તો, ‘બે-નંબર’ના પૈસાનું છે એમ કહીને આપણે એની ફૂથલી કરવામાંથી બાકાત રહી શકતા નથી. આપણો ‘ટોલરન્સ-પાવર’, આપણી સહનશીલતા દિવસે ને દિવસે ઘટી રહી છે. કોઈ માણસનું સારું થતું આપણે હજમ કરી શકતા નથી. અયાન હિરસી અલી કહે છે કે, “ઇનટોલરન્સ ને ટોલરેટ કરવું એ કાયરતા છે.” આ ઇનટોલરન્સ આપણે જાણે-અજાણે જાતે જ ‘ક્રિએટ’ કરીએ છીએ, અને જાતે જ એ વાતથી પીડાતા રહીએ છીએ.

સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના ગુરુ પ્રમુખસ્વામી મહારાજે કહેલું છે કે, “બીજાના સુખમાં આપણું સુખ.” મધર ટેરેસા પણ કંઈક આવું જ કહે છે, ‘જો આપણા જીવનમાં શાંતિ નથી તો એનું એ જ કારણ છે કે આપણે એકબીજાના પૂરક છીએ, એવું આપણે ભૂલી ગયા છીએ.’ ‘ઈન્ડુ ધ વાઈલ્ડ’ નામના મૂવીમાં એકલો નીકળેલો નાયક મરતા પહેલા એવું કોતરીને જાય છે કે, “HAPPINESS IS ONLY REAL WHEN SHARED”. ખુશીઓ વહેંચવાથી વધે છે, જ્ઞાન વહેંચવાથી વધે છે જ્યારે દુઃખો વહેંચવાથી ઓછા થાય છે. એટલે જ તો નરસિંહ મહેતાએ લખ્યું છે કે, “વૈષ્ણવજન તો તેને કહીએ જે, પીડ પરાઈ જાણે રે, પરદુઃખે ઉપકાર કરે તોયે, મન અભિમાન ન આણે રે!”

બીજા માટે જીવેલું જીવન જ ખરેખરમાં અર્થપૂર્ણ રહે છે, જ્યારે આપણી અંતિમ વેળા ગણાતી હોય ત્યારે આપણા બેન્કના ખાતામાં કદાચ કરોડો રૂપિયા હશે પણ એ કામમાં નહીં આવે, ઘરના પાંચ

સ્વજન અને દસેક સાચા સગા-સ્નેહીઓ આપણી પાસે, આપણી સારવારમાં હશે તો મૃત્યું પણ મધ જેવું મીઠું લાગશે. “પૈસા જીવનને ખરીદી શકતા નથી.” બોબ માર્લેના આ અંતિમ શબ્દો હતા! ‘એલેક્ઝાંડર - ધ ગ્રેટ’ કહેવાતા સિકંદરે પોતાની આખરી પળોમાં કહ્યું હતું કે, “મારા શરીરને દાટી દેજો પણ એના પર કોઈ સ્મારક ના બનાવતા. મારા હાથ બહાર રહેવા દેજો જેથી વિશ્વ જાણી શકે કે, જે માણસે આખું વિશ્વ જીત્યું હતું એ માણસ મરે છે, ત્યારે એના હાથ ખાલીખમ છે!” આ બધી જ વાતોનો નિયોડ મહાત્મા ગાંધી તેમની એક જ વાતમાં આપી દે છે. ગાંધીજી કહે છે કે, “ખુશી ત્યારે જ છે, જ્યારે તમે જે વિચારો છો, તમે જે બોલો છો અને તમે જે કરો છો, એ ત્રણેય એક સંવાદિતતા(હાર્મની)માં થાય!” અને અંતમાં ગાંધીજીનું જ એક વાક્ય છે, “મનુષ્ય જેવું વિચારે છે, તે એવો થઈ જાય છે.” આપણા વિચારો સારા હશે તો આપણું જીવન પણ ખુશહાલ અને સમૃદ્ધ હશે!

આફ્ટર-શોક

ઉમ્ર-એ-દરાઝ સે માંગ કે લાયે થે ચાર દિન, દો આરઝૂમેં ગુઝર ગયે, દો ઇન્તેઝાર મેં હૈ, કિતના બદનસીબ ‘ઝફર’ દફન કે લિયે, દો ગઝ ઝમીં ભી ના મિલી ફૂ-એ-ચાર મેં.

- બહાદુર શાહ ઝફર

Knowtamin

વિરલ જોશી

હમણાં જ '૫ જૂન' ગઈ.

'વિશ્વ પર્યાવરણ દિવસ'

ઘણું સાંભળ્યું હશે આ વર્ષનાં ટાર્ગેટ સબ્જેક્ટ 'પ્લાસ્ટિક' વિષે. અને તેમ છતાં આપણે બધા જ હજી એ જ પ્લાસ્ટિકની કોથળીઓ વાપરતાં હોઈશું.

આજે અહીં આ આંકડાઓ અને હકીકતો તમારા સમક્ષ મુકવાનો આશય માત્ર એટલો જ છે કે બધા આ વિષયની ગંભીરતા સમજે અને પ્લાસ્ટિકનો ઉપયોગ બને એટલો ઘટાડે.

- ૧ લિટર પાણીની બોટલનાં ઉત્પાદન અને પરિવહનમાં લગભગ ૬.૭૪ ગેલન પાણી તેમજ ૧ લિટર જેટલું ફૂડ ઓઇલ વપરાય છે. જેમાં ૧.૨ lb. જેટલો ગ્રીનહાઉસ વાયુ વાતાવરણમાં ઉમેરાય છે!
- દરવર્ષે ૪.૩ બિલિયન ફૂડ ઓઇલનો ઉપયોગ માત્ર પ્લાસ્ટિકની કોથળીઓ બનાવવા થાય છે.
- દર વર્ષે લગભગ ૩.૫ મિલિયન ટન પ્લાસ્ટિકની કોથળીઓ કચરામાં જાય છે.
- દર વર્ષે લગભગ ૧,૦૦,૦૦૦ દરિયાઈ જીવોનાં મૃત્યુ પ્લાસ્ટિકની કોથળીઓને પરિણામે થાય છે.
- પ્લાસ્ટિકની કોથળીનું વિઘટન થતા લગભગ ૧૦-૨૦ વર્ષ લાગે છે, જ્યારે પ્લાસ્ટિક બોટલ ૫૦૦ વર્ષે વિઘટીત થાય છે.

- દરિયાઈ કચરામાં પ્લાસ્ટિકની બોટલ અને પ્લાસ્ટિકની કોથળીઓ અનુક્રમે ત્રીજા અને ચોથા ક્રમે આવે છે.
- ૯૦%થી વધુ દરિયાઈ પક્ષીઓનાં શરીરમાં પ્લાસ્ટિક હોય છે.
- હાલની તારીખમાં માત્ર ૯% જેટલા પ્લાસ્ટિક કચરાનું રીસાઈકલિંગ થાય છે.
- એક ટન પ્લાસ્ટિક રિસાઈકલ કરવાથી ૬૮૫ ગેલન ઓઇલ, ૫.૭૭૪ kwh ઇલેક્ટ્રિસિટી, ૮૭ સ્કવેર ફીટ જેટલા લેન્ડફિલ વિસ્તારની બચત થાય છે. આ ઉપરાંત પ્રદુષણ ઓછું થાય અને દરિયાઈ જીવોને નુકશાન થતું અટકે છે.

ખુલ્લા દ્વાર

ડૉ.બેલા દોંગા

‘ફરવા’ જવાનો દેખાડો

હમણાં વોટ્સએપમાં એક મેસેજ આવ્યો કે, “પપ્પા ઘરમાં શ્રીખંડ નો એક ડબ્બો લાવ્યા. એમનો છોકરો દોડતો દોડતો શ્રીખંડ ખાવાની ઉતાવળમાં હાથ ધોયા વગર બેસી ગયો અને ડબ્બો ખોલી ખાવાની શરૂઆત કરતો જ હતો, ત્યાં એની મમ્મીએ આવીને એક જોરથી થપ્પડ લગાવી એને કહ્યું કે, ખબર નથી પડતી? આમ શ્રીખંડ ખવાય? પહેલા એક ફોટો પાડીને share તો કર!!”

લો બોલો, મને હતું કે આ મેસેજ કદાચ હેલ્થ ટિપ્સ પર હશે, કે મમ્મી છોકરાને હાથ ધોઈને જમવાનું શીખવાડવાની હશે. પણ આ તો ઊલટું જ નીકળ્યું!! મને એક વાત સમજાતી નથી કે હું કેટલી કે કેટલો ખુશ છું કે પછી દુઃખી છું, એ બીજાને કહેવાની શી જરૂર? અને સોશિયલ એપના so called ‘મિત્રો’ એમાં મદદ પણ શું કરવાના હતા? પહેલાના જમાનામાં મિત્રો ઓછા રહેતા, પણ ખુશી કે દુઃખ બધા જ પ્રસંગોમાં વગર આમંત્રણે મળી રહેતા. હવે ફેસબુક, વોટ્સએપમાં પાર વગરના ‘ફ્રેન્ડ્સ’ છે પણ ‘મિત્ર’ કદાચ એક પણ નહીં.

હું સોશિયલ મીડિયાની બિલકુલ વિરોધી નથી, પણ મને આ વર્ચ્યુઅલ દુનિયાથી લોકો આટલા બધા કેમ આકર્ષાયા છે એ સમજમાં નથી આવતું. હમણાં એક બીજા સમાચાર વાંચ્યા કે, “પોતાની પોસ્ટને સારી એવી સંખ્યામાં લાઇક્સ ના મળતાં એક છોકરીએ આપઘાત કરી લીધો!” આ સમાજ ક્યાં જઈ રહ્યો છે? તમારી આસપાસની એકચર્યુઅલ દુનિયા કરતાં વર્ચ્યુઅલ દુનિયાનું આટલું બધું મહત્ત્વ કે તમને તમારી જાત કુરબાન કરવા જેવી મોટી બાબત પણ ક્ષુલ્લક લાગે?

એક બીજું ગાંડપણ પણ આ વેકેશનની સિઝનમાં જોવામાં આવે છે, એ છે ફરવા જવાનું. લોકો બસ માત્ર દેખાદેખીથી જ ફરવા જતા હોય એવું લાગે છે. સ્ત્રીઓ કે પુરુષો વેકેશન નજીક આવશે કે પછી પૂરું થશે, ત્યારે માત્રને માત્ર એક જ મુદ્દા પર વાતો કરતાં દેખાશે કે, ક્યાં જવાનો પ્લાન છે અથવા તો ક્યાં જઈને આવ્યા. થોડાં વર્ષો પહેલાં ફરવાના સ્થળો માત્ર રાજ્ય પૂરતા સીમિત હતા.

ધીમે ધીમે આંતરરાજ્યમાં વ્યાપ વધ્યો. અને હવે તો વિદેશ યાત્રાને જ 'સ્ટેટસ' કહેવાય એમ લોકોએ રીતસર ફરવા માટે વિદેશોમાં દોટ મૂકી છે. લાગે છે હવે પછી ચંદ્ર કે મંગળનો જ વારો આવશે! જ્યાં ફરવા જશે ત્યાં પણ નયનરમ્ય સ્થળોને માણશે નહીં પરંતુ સેલ્ફી લીધા કરશે. જેથી કરીને સોશિયલ મીડિયા પર અપલોડ કર્યા કરાય અને વાહવાહી મેળવી શકાય.

પહેલા જે પેલો રોલ વાળો કેમેરો આવતો એ મારી દૃષ્ટિએ બહુ સારો હતો. એક તો એમાં છત્રીસ ફોટાની જ લિમિટ આવતી, જેથી કરીને માની લો દસ દિવસનો પ્રવાસ નક્કી કર્યો હોય તો એક દિવસના માત્ર ત્રણ થી ચાર ફોટા જ પાડવાના. એટલે આપણે બહુ સાચવી સાચવીને ફોટા પાડવાનું કામ કરીએ. જ્યાં સુધી પરફેક્ટ શોટ ના મળે ત્યાં સુધી ફોટો ક્લિક જ ના કરીએ અને અત્યારે તો એક લોકેશન પર ચાલીસથી પચાસ ક્લિક કરી દો અને ના ગમે એ ડિલીટ પણ કરી નાંખો. આ ચાલીસથી પચાસ ક્લિક પાછળ આપણે આપણાં કુદરતી કેમેરામાં એક પણ વાર ફોટો ક્લિક નથી કરી શકતા, એ વિચાર કોઈને આવ્યો છે? કુદરતે બે આંખો રૂપી જે કેમેરા અને મેમરી

કાર્ડ રૂપી જે મગજ આપ્યું છે એનું શું? કુદરતી દ્રશ્યોને મન ભરીને જોવાની વાત તો જાણે આઉટડેટેડ થઈ ગઈ છે! ક્યારેક ભૂલથી પણ જો કોઈ એક જગ્યાએ એક મિનિટ માટે ઉભા રહી જવાય તો આસપાસના લોકો પણ આપણને બેવફૂફ ઘણી બેસે છે. મનમાં તો એ લોકો એવું જ વિચારતા હોય છે કે જલ્દીથી ફોટો પાડીને નીકળી ના જવાય? આમાં ઉભા રહેવાની ક્યાં જરૂર છે?

માત્ર એક જ સવાલ જાતને પૂછવો જોઈએ કે મને નવી જગ્યાઓ જોવાનો, લોકોને મળવાનો શોખ છે કે હું ખાલી દુનિયાને બતાવવા માટે જ ફરવા જાઉં છું? હકીકતમાં મને ત્યાં એક ટકાનો પણ આનંદ નથી મળતો. સવાલ માત્ર ને માત્ર પોતાની જાત પૂરતો જ સીમિત રાખવો અને જવાબ પણ. ક્યાંક સતત નવું લાવવાની જીદમાં આપણે આપણી ધરોહર, આપણી ઇચ્છાઓની બલી તો નથી આપી રહ્યા ને? મને શું ગમે છે એ માત્ર હું જ નક્કી કરી શકું, મારા સિવાય બીજું કોઈ નહીં. આ સમજણ વિકસે તો કદાચ Facebookની લાઇક્સ, WhatsAppના સ્ટેટસ, Instagram ના ફોટાઓ અને Twitterના ફેલોઅર્સ - આ બધાથી કોઈ જ ફર્ક નહીં પડે.

‘પંખ’ની
ઉડાનમાં
સહભાગી પાંખો
યાજ્ઞિક વધાસિયા
મનોરી શાહ
અનંત ગોહિલ
વિરલ જોશી
કેયુર દુધાત

સહૃદય આભાર
હિમલ પંડ્યા
અક્ષય દવે
રાજુલ ભાનુશાલી
મીરા જોશી
સ્પર્શ હાર્દિક
ઉમા પરમાર
દર્શિલ ચૌહાણ
હોઝેશ અગવન
મુનીર મલેક
પવન પટેલ
અર્પિત કાસ્તા
ડૉ. બેલા દોંગા

અમારી સાથે ઉડવાના આકાશી માર્ગો

 pankhemagazine@gmail.com

 <http://www.facebook.com/pankhemagazine>

 +919904918168

 https://twitter.com/pankh_emagazine

 <https://www.youtube.com/channel/UCakmCpwf4oF2ZICI-YPIVDg>

 https://www.instagram.com/pankh_emagazine/

